

Монгол Улсын Их Хурлын IV (намрын) чуулган УИХ-ын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай асуудлыг авч хэлэлцсэний дотор «Төрийн мэдээлэл» сэтгүүлийн статусыг өөрчилсний дагуу 1994 оноос эхлэн «Төрийн мэдээлэл» сар тутам гарч эхэллээ.

Тус эмхтгэлд: УИХ-аас баталсан хууль, тогтоол бусад шийдвэр, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зарлиг, Засгийн газрын тогтоол, Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэр, хуулийн талаарх Улсын Дээд Шүүхийн албан ёсны тайлбарыг бүрэн эхээр нь нийтэлж байхаар УИХ-аас хуульчлан тогтоож, «Төрийн мэдээлэл»-ийг төрийн албан ёсны хэвлэл мөн гэж тодорхойллоо. Сэтгүүлийн эрхлэгч нь УИХ-ын Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга байхаар тогтоожээ.

Аж ахуйн нэгжүүд, байгууллага, газруудын удирдлага, пүүс, хоршоо, компанийн захирлууд, ажил хэрэгч эзэд, санхүү-эдийн засаг, хууль хяналтын байгууллагын албан хаагчдын өдөр тутмын ажлын хэрэгцээ, улс орныхоо өнөөгийн амьдралыг шимтэн сонирхогч уншигч бүгдэд манай сэтгүүл зориулагдаж байна.

«Төрийн мэдээлэл»-ийг захиалуулах талаар идэвх зүтгэлтэй ажилласан Хөвсгөл (254), Өвөрхангай (251), Завхан (219) зэрэг аймаг, хот нийслэлийн захиалагч-уншигчдад сэтгүүлийн зөвлөл гүн талархал илэрхийлж байна.

«Төрийн мэдээлэл» цаг хугацаандаа Таны гадна дээр очиж байх болно.

ТӨРИЙН МЭДЭЭЛЭЛ

(ХУУЛЬ, ТОГТООЛ, ЗАРЛИГ,
ШИЙДВЭР, НИЙТЛЭЛ—ХУУЛИЙН
ТАЙЛБАР)

Монгол Улсын Их Хурлын Тамгын газар

№

1994 оны I сар

№ 1 (20)

ГАРЧИГ

I. МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

1. Хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх тухай Монгол Улсын хууль	3
2. Хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх тухай Монгол Улсын хуулийг дэглэж мөрдөх журмын тухай хууль	25
3. Хуулийн зарим бүлэг, зүйл хүчингүй болсонд тооцож тухай Монгол Улсын хууль	26
4. Захирагчийн хариуцаагын тухай хуульд нэмээт, өөрчлөлт оруулах тухай Монгол Улсын хууль	27
5. Монгол Улсын Засгийн Газрын тухай хуульд нэмээт оруулах тухай хууль	30
6. Гэрээ соёрхон батлах тухай Монгол Улсын хууль	31

II. МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ

7. Хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх тухай Монгол Улсын хуулийг каротжуулах зарим зөв хэмжээний тухай № 95	32
8. Санал зуралх комисс байгуулах тухай № 96	33
9. Улсын Их Хурлын зарим дэд хорооны даргын сонгох тухай № 97	34
10. Ажлын хэсэг байгуулах тухай № 98	35

III. МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЯЛӨГЧИЙН ЗАРЛИГ

11. Зарим түүнийг шагнах тухай № 117	37
12. Н. Пүрэвсүрэн, Ц. Рэнцэнбат нарыг одон, медалиар шагнах тухай № 118	39
13. Зарим түүнийг одон медалиар шагнах тухай № 119	39

14. Зорим хүнийг одон медальвар шагнах тухай № 120	41
15. Ахмадгийн Нарантуяаг Монгол Улсын Хүний гавьяат зоч ноа олгох тухай № 121	43
16. Соёл-арамын Баригдалд Монголын Улсын Соёлын гавьяат зүтгэлтэн ноа олгох тухай № 122	44
17. Ү. Зинэцэрийг «Ахуйн галас» одонгоор шагнах тухай № 123	45
18. Балжингийн Номын Эмчид Сайдмн үүрэгт ажлаас чөлөөлөх тухай № 124	45
19. Лүдвдоржийн Хамбалыг Эмчид Сайдмн үүрэгт ажлаас чөлөөлөх тухай № 125	46
20. Осорын Эрдэнэцг Эмчид Сайдмн үүрэгт ажлаас чөлөөлөх тухай № 126	46
21. Дашдензэгийн Чулуундоржийг Эмчид Сайдмн үүрэгт ажлаас чөлөөлөх тухай № 127	47

IV. ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦ

22. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн дүрмэлт № 01	48
---	----

V. УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХИЙН ТАЛАБАР

23. Эрүүгийн хуулийн 86 дугаар зүйлийн заалтын тухай № 44	53
24. Тэтгэгчид хүү ч тогтоолжийн зарим ахуйн зүйл хэсэг, зөв тээн тухай № 49	63

VI. НИЙТЛЭЭ, ТАЛАБАР ЗӨВЛӨМЖ

25. Хорло Сайгуулагын болон хорих нэ эдлүүлэх Монгол Улсын хуулийн тухай	67
26. Орлогын нэ тухай бүр тодорхойлох боломжгүй ажил, үйлчилгээ хүндэрэл эрхлэсч иргэний орлогын албан татварын хуулийн талаар	70
27. Монгол Улсын аж ахуйн нэгж, байгууллагын орлогын албан татварын хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн талаар	72
28. Хүн амын орлогын албан татварын хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн талаар	73
29. Онцгой албан татварын хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн талаар	74

НЭГДҮГЭЭР ХЭСЭГ

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Нийтлэг үндэслэл

1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилт

Энэ хуулийн зорилт нь хорих байгууллагын тогтолцоо, зохион байгуулалт, түүний ажилтны нийгмийн баталгаа, хоригдлын эрх зүйн байдал, хорих ял эдлүүлэх нөхцөл, журамтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

2 дугаар зүйл. Хорих ял эдлүүлэх тухай хууль тогтоомж

Хорих ял эдлүүлэх тухай хууль тогтоомж нь Үндсэн хууль, энэ хууль тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

3 дугаар зүйл. Хорих ял эдлүүлэх үндэслэл

Хорих ял эдлүүлэх үндэслэл нь зөвхөн хуульд нийцүүлэн гаргасан шүүхийн хүчин төгөлдөр болсон таслан шийдвэрлэх тогтоол байна.

4 дүгээр зүйл. Хорих ял эдлүүлэх

Хорих ял эдлүүлэх гэдэг нь гэмт хэрэг үйлдэж, гэм буруутайд тооцогдсон этгээдийг нийтээс тусгаарлаж, эрх, эрх чөлөөнд нь хуульд заасан хязгаарлалт тогтоож хорих ял оноосон шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоолыг хэрэгжүүлэх төрийн албадлагын онцгой ажиллагаа мөн.

5 дугаар зүйл. Хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны үндсэн зарчим

Хорих ял эдлүүлэх ажиллагаанд хууль дээдлэх, хүнлэг ёс, хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэж, хоригдлын эрхийг зөвхөн хуульд зааснаар хязгаарлах, хорих ялыг илгамжтай нөхцөлд эдлүүлэх зарчим баримтална.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

Хорих байгууллага, түүний ажилтан

6 дугаар зүйл. Хорих байгууллагын тогтолцоо

1. Хорих байгууллагын тогтолцоо нь насанд хүрээгүйчүүдийн болон насанд хүрэгчдийн хорих анги, гяндан (цаашид «хорих анги» гэх); тэдгээртэй адил дэглэм бүхий байгууллага, хорих байгууллагуудыг удирдах газар (цаашид «Удирдах газар» гэх)-аас бүрдэнэ.

2. Хорих анги нь Удирдах газрын, эсхүл аймаг, нийслэлийн харьяалалтай байна.

3. Хорих ангитай адил дэглэм бүхий байгууллага гэдэгт хорихын нэгдсэн эмнэлэг (цаашид «нэгдсэн эмнэлэг» гэх), хугацаагүй хорих тусгай салбар, дамжин өнгөрүүлэх анги хамаарна.

7 дугаар зүйл. Хорих анги байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах

1. Хорих анги байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах тухай асуудлыг Монгол Улсын Засгийн газар шийдвэрлэнэ.

2. Хорих анги нь энэ хуулийн 22 дугаар зүйлд заасан дэглэмтэй байна. Жирийн дэглэмтэй хорих ангийг аймаг, нийслэлийн харьяанд байгуулна. Шаардлагатай бол жирийн дэглэмтэй хорих ангийг төвлөрсөн буюу бүсчилсэн хэлбэрээр Удирдах газрын харьяанд байгуулж болно.

3. Гяндан, хугацаагүй хорих тусгай салбар, дамжин өнгөрүүлэх хорих анги, нэгдсэн эмнэлэг, чанга, онцгой дэглэмтэй хорих ангийг төвлөрсөн хэлбэрээр Удирдах газрын харьяанд байгуулна.

4. Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга тухайн аймаг, нийслэлийн харьяалалтай хорих анги байгуулах, татан буулгах тухай саналаа Засгийн газарт, хорих ангийн дарга томилгох, чөлөөлөх тухай саналаа Удирдах газарт гаргана.

8 дугаар зүйл. Удирдах газрын чиг үүрэг

1. Удирдах газар дараахь чиг үүрэгтэй:

1) харьяалах хорих ангийг нэгдсэн, аймаг, нийслэлийн харьяалалтай хорих ангийг мэргэшил, арга зүйн удирдлагаар хангах;

2) хорих байгууллагын боловсон хүчний бодлого боловсруулж ажилтныг сургах, бэлтгэх, түүний мэдлэг чадварыг дээшлүүлэх арга хэмжээ авах;

3) хорих байгууллагын бүтцийг боловсронгуй болгох, хорих анги байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах санал боловсруулж, гарсан шийдвэрийг хэрэгжүүлэх, биелэлтэд хяналт тавих;

4) хорих байгууллагад мөрдөх дүрэм, зааврыг энэ хууль, хууль тогтоомжийн бусад актад нийцүүлэн баталж, биелэлтийг зохион байгуулах, хэрэгжилтэд хяналт тавих;

5) улсын төвлөрсөн төсвөөс олгосон хөрөнгийг харьяалах хорих анги, байгууллагад хуваарилах, өөрийн мэдлийн төвлөрсөн хөрөнгийг захиран зарцуулах, батлагдсан төсвийн хүрээнд багтаан харьяалах хорих анги, байгууллагын орон тоо, нэлэнгийн санг батлах;

6) хорих байгууллагын төвлөрсөн хангамжийг зохион байгуулах, ажлаагсдын нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх арга хэмжээ авах;

2 Удирдах газар нь төрийн өмчид тулгуурласан аж ахуйн нэгжтэй байж болно.

9 дүгээр зүйл. Хорих анги, түүний эрх хэмжээ

1 Хорих анги нь шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоолоор оногдуулсан хорих ялыг албадан эдлүүлэх төрийн албан газар мөн бөгөөд хуулийн этгээдийн эрх эдэлнэ.

2 Хорих анги хорих ял эдлүүлэх талвар дараахь үүрэг хүлээнэ:

1) хорих ялыг албадан эдлүүлэх;

2) хоригдлын аюулгүй байдлыг хангаж, тэдний дунд хууль ёс, дэг журмыг сахуулах, хоригдлоос нийгэм, иргэдэд хохирол учруулахаас урьдчилан сэргийлэх;

3) хоригдолд хүмүүжлийн нөлөө үзүүлэх;

4) хоригдлыг албадан хөдөлмөрлүүлж, эрхэлсэн үйлдвэрлэлийн чиглэлээр түүнд дадлага олгох;

5) илбанд хүрээгүй хоригдлыг ерөнхий боловсролын сургалтад хамруулах;

6) хоригдлын эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдлыг хангах;

7) гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас иргэн, байгууллагад учруулсан хохирлыг хоригдлын хөдөлмөрийн хөлснөөс суутгаж хохирогчид шилжүүлэх;

8) хуульд заасан бусад үүрэг.

3. Хорих ангийн эрх бүхий албан тушаалтан хуулиар хүлээсэн үүрэг биелүүлэхдээ дараахь эрх эдэмнэ:

1) хэрэг бүртгэх ажиллагаа явуулах;

2) өргөсөн хоригдол байгаа буюу тийнхүү үзэх давтай сэжиг байвал хуульд заасан журмын дагуу байгууллага, иргэний байр, орон сууцанд нэвтрэх, орон байр, тээврийн хэрэгсэл болон оргодолд туслалцаа үзүүлсэн буюу тийнхүү туслалцаа үзүүлсэн гэж үзэх сэжиг бүхий иргэний бичиг баримтыг шалгах, биед үзлэг хийх, албан тушаалтан, иргэнтэй тодорхойлолт гаргуулах, шаардлагатай мэдээллийг төлбөртэй болон төлбөргүйгээр авах;

3) хоригдол оргох, үймээн гаргах, бусдыг барьцаанд авах, хорлон сүйтгэх зэрэг нонтой гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, тэдгээрийг илрүүлэх, таслан зогсоох зорилгоор хоригдлуудын дотор, түүнчлэн өргөсөн хоригдлыг баривчлахын тулд хуулиар тогтоосон үндэслэл, журмын дагуу гүйцэтгэх ажил явуулах;

4) өргөсөн хоригдлыг мөрдөн хөөх, баривчлах үед зайшигүй шаардлагатай тохиолдолд иргэн, байгууллагын тээврийн хэрэгслийг өмчийн хэлбэр харгалзахгүйгээр түр дайчлах, холбоо, мэдээллийн хэрэгслээр дараалал харгалзахгүй үйлчлүүлэх. Харин дипломат төлөөлөгчдийн болон албан тушаалын, түүнчлэн үүргээ гүйцэтгэж яваа эмнэлгийн түргэн туслэмжийн, гал унтраах албаны, техникийн ослын дуудлагын автомашиныг дайчилж болохгүй;

5) хорих ангийн байр болон үйлдвэрлэлийн талбайд орж, гарч байгаа тээврийн хэрэгсэлд үзлэг хийх;

6) хоригдлын ял эдэлж байгаа дэглэмийг өөрчлөх тухай санал шүүхэд гаргах;

7) хоригдлыг хорих ялаас хугацаанаас өмнө тэнгэн суллах буюу хорих илыг өөр төрлийн хөнгөн ялаар солих тухай санал шүүхэд гаргах;

8) энэ хуулийн 21 дүгээр зүйлд заасны дагуу хөрөгдөлтэй уулзах хүний бичиг баримтыг шалгах, уулзалтын үед хяналт тавих;

9) энэ хуулийн 28 дугаар зүйлд заасны дагуу хоригдолд чөлөө олгох;

10) оногдсон ажлаа давуулан биелүүлдсэн бөгөөд сахилгын зөрчил гаргаагүй хоригдолд улиралд 30 хүртэл шагналын хонгог өгөх;

11) санаатайгаар өвчлөсөн, эсхүл эрүүл мэнд, бие эрх тэндээ санаатайгаар гэмтэл учруулж эмчлүүлсэн, дур мэдэн ажилд гараагүй, чөлөөнөөс хоцорсон хугацааг ял эдэлсэн хугацаанаас хасч тооцох;

4. Хорих анги хоригдлыг хөдөлмөрт татан оролцуулах зорилгоор үйлдвэрлэлийн салбар, нэгжтэй байж болно.

5. Энэ зүйлийн 3 дахь хэсгийн 3 дахь заалтыг хэрэгжүүлэхдээ Цагдаагийн байгууллагаас тусалснаа авч, хамтран ажиллана.

6. Энэ зүйлийн 3 дахь хэсгийн 4 дэх заалтад заасны дагуу хүнэр, холбоо мэдээллийн хэрэгсэл ашигласнаас гарсан зөлт, зардлыг хорих байгууллага тухайн үеийн үнэлгээгээр тооцож зохих иргэн, байгууллагад олгоно.

10 дугаар зүйл. Хорих ангитай адил дэглэм бүхий байгууллага

1. Энэ хуулийн 6 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан хорих ангитай адил дэглэм бүхий байгууллага нь Удирдах газрын харьяанд ажиллана.

2. Нэгдсэн эмнэлэг дараахь үүрэгтэй:

1) хоригдлыг өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, эмчлэхтэй холбогдсон нэгдсэн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх;

2) хорих ангийн эмнэлгийн салбарыг мэргэжлийн удирдлагаар хангах;

3) тахир дутуугийн зэрэгт оруулах шаардлагатай хоригдлын талаарх тодорхойлолтыг эрүүл мэндийн зохих байгууллагад гаргах;

4) өвчний учир хоригдлыг ялаж чөлөөлөх тухай тодорхойлолт шүүхэд гаргах.

3. Эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн Төрийн захиргааны төв байгууллага нэгдсэн эмнэлгийг мэргэжил, арга зүйн удирдлага, боловсон хүчнээр хангана.

4. Хорих ялаас чөлөөлөх өвчний жагсаалтыг эрүүл мэндийн болон хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүд батална. Хүнд өвчтэй хоригдолд эмнэлгийн бусад байгууллагын тусалснаа үзүүлэх журмыг эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн Төрийн захиргааны төв байгууллага тогтооно.

5. Хугацаагүй хорих тусгай салбар нь цагаар авах ял нь уучлагдаж, хугацаагүй хорих ялаар солигдсон хоригдлыг хорих байгууллага мөн, Хугацаагүй хорих тусгай салбарт мөрдөх журмыг Улсын Ерөнхий прокурортой зөвшилцөж хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн тогтооно.

6. Дамжин өнгөрүүлэх анги нь хоригдлыг ял эдлэх ангид нь хүргэхийн өмнө болон шаардлагатай бусад тохиолдолд түр хорих байгууллага мөн. Дамжин өнгөрүүлэх ангид мөрдөх журмыг Удирдах газар тогтооно.

7. Нэгдсэн эмнэлэг, дамжин өнгөрүүлэх анги дахь дэглэм чанга дэглэмтэй хорих ангийхтай адил байна.

11 дүгээр зүйл. Хорих байгууллагын санхүүжилт

1. Удирдах газар, хорих анги, түүнтэй адил дэглэм бүхий байгууллага, тэдгээрийн ажилтны зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлнэ.

2. Гиндан, хугацаагүй хорих тусгай салбар, дамжин өнгөрүүлэх анги, насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ангид ял эдэлж байгаа болон тахир дутуугийн I, II зэрэгтэй хоригдол, түүнчлэн хоригдлын эмчилгээний зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлнэ.

3. Энэ зүйлийн 2 дахь хэсэгт зааснаас бусад хоригдол хоол, хувцас, ор дэрний хэрэгсэл, амьдрах байрны эрчим хүч, дулааны зардлыг хөдөлмөрөөрөө хариуцна.

12 дугаар зүйл. Хорих байгууллагын үйлдвэрлэлийн чиглэл, байршил

1. Төвлөрсөн буюу бүсчилсэн хорих ангийн үйлдвэрлэлийн чиглэл, байршлыг тогтоох, тэдгээрийг ажлаар хангах асуудлыг Засгийн газар хариуцан шийдвэрлэнэ.

2. Аймаг, нийслэлийн харьяалалтай хорих ангийн үйлдвэрлэлийн чиглэл, байршлыг тогтоох, ажлаар хангах асуудлыг аймаг, нийслэлийн Засаг дарга хариуцан шийдвэрлэнэ.

13 дугаар зүйл. Хорих байгууллагад мөрдөх журам

1. Хорих байгууллага нь Удирдах газар болон энэ хуульд заасан эрх бүхий бусад байгууллагаас хууль тогтоомжид нийцүүлэн тогтоосон журмыг дагаж мөрднө.

2. Хорих байгууллагад мөрдөх журмыг хоригдолд тайлбарлан ойлгуулж, энэ тухай түүний хуулийн хэрэгт тэмдэглэл хийнэ.

14 дүгээр зүйл. Хорих байгууллага дахь хяналт, харуул хамгаалалт

1. Хоригдолд хяналт тавихдаа хоригдлын бие, байранд үзлэг, нэгжлэг тогтмол хийж зэвсэг, хутга мээ, зэвсгийн чанартай бусад зүйл, мансууруулах болон хордуулах үйлчилгээтэй эм, тариа, өвс ургамал, согтууруулах ундаа, хориглосон тоглоомыг хураан авах, эсхүл устгах, зөвшөөрөгдсөн хэм-

жээнээс илүү төгрөг, валют, үнэт зүйлсийг хураан авч акт тогтоон, бүртгэж хадгална.

2. Жирийн дэглэмтэй хорих ангийн харуул хамгаалалтыг хорих байгууллагын ажилтны хүчээр гүйцэтгэнэ.

3. Харуул хамгаалалтын алба нь хорих ангийн аюулгүй байдал, түүнд мөрдөх дэг журмыг сахиулах зорилгоор хоригдолд байнгын хяналт тавина.

4. Жирийн дэглэмтэй хорих анги нь үндсэн хашааны эргэн тойронд хоёроос доошгүй хамгаалалтын бүстэй байна. Насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ангийн харуул хамгаалалт нь насанд хүрэгчдийн жирийн дэглэмтэй хорих ангийнхтай адил байна. Жирийн дэглэмтэй хорих ангийн харуул хамгаалалтын болон хоригдолд хяналт тавих журмыг Удирдах газрын дарга тогтооно.

5. Гиндан, хугацаагүй хорих тусгай салбар, чанга, онцгой дэглэмтэй хорих анги нь улсын онцгой объектод хамаарах бөгөөд тэдгээрийн амьдралын болон үйлдвэрлэлийн бүсийн гаднах дохиолол, харуул хамгаалалтыг дотоодын нэрэг хариуцаж гүйцэтгэнэ. Гиндан, хугацаагүй хорих тусгай салбар, чанга, онцгой дэглэмтэй хорих ангийн харуул хамгаалалтын болон хоригдолд хяналт тавих журмыг Удирдах газар, Цэгдээгийн төв байгууллагатай хамтран тогтооно.

6. Чанга дэглэмтэй хорих анги хамгаалалтын дараахь бүстэй байна:

- 1) дотоодын хориотой бүс;
- 2) цахилгаан дохиолол бүхий сийрэгжүүлсэн хөрстэй бүс;
- 3) үндсэн хашаа;
- 4) нохой гүйх бүс;
- 5) өнгөлөн далдлах хашаа.

Гиндан, хугацаагүй хорих тусгай салбар, онцгой дэглэмтэй хорих анги хамгаалалтын дараахь бүстэй байна:

- 1) дотоодын хориотой бүс;
- 2) цахилгаан дохиолол бүхий сийрэгжүүлсэн хөрстэй бүс;
- 3) үндсэн хашаа;
- 4) нохой гүйх бүс;
- 5) гэрэл дохионы төхөөрөмж бүхий бүс;
- 6) өнгөлөн далдлах хашаа.

7. Хорих байгууллага дахь хяналт, харуул хамгаалалтад телекамерийн тоног төхөөрөмж ашиглаж болно. Бүх төрлийн хорих байгууллага утсан болон агаарын холбоогоор тоноглогдсон байна.

8. Хорих ангийн харуул хамгаалалтыг зохион байгуулах, өргөсөн хоригдлыг мөрдөн хөөх, баривчлахад албаны нохой ашиглаж болно.

9. Онд аюультай буюу хэвсэглэсэн хоригдлыг мөрдөн хөөх, баривчлах, түүнчлэн хоригдлын дунд гарсан эмх зам-барангүй байдлыг өөр арга, хэрэгслээр таслан зогсоох боломжгүй болсон тохиолдолд зохих байгууллагаас нисдэг тэрэг, хуягт тээвэрлэгчийн туслалцаа авч болно. Энэ тухай журмыг Засгийн газар тогтооно.

15 дугаар зүйл. Хорих байгууллагын харауцлага

Хорих байгууллага нь төрийн ажилтны хууль бус үйл ажиллагааны улмаас иргэн, байгууллага, хоригдолд учирсан материалын хохирлыг төлөх, зорчигдсон эрхийг нь нөхөн сэргээх арга хэмжээг хууль тогтоомжид заасны дагуу авч хэрэгжүүлнэ.

16 дугаар зүйл. Хорих байгууллагын ажилтан

1. Хорих байгууллагын ажилтны тангараг өргөж, тус байгууллагад ажиллаж байгаа алба хаагчийг хорих байгууллагын ажилтан гэнэ. Хорих байгууллагын ажилтан нь төрийн төлөөлөгч мөн.

2. Хорих байгууллагын ажилтан төрийн сүлдэндээ «Монгол Улсын иргэн би хорих байгууллагад алба хаахдаа хуулийг дээдэн биелүүлж, хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэж, төрийн өмнө хуулиар хүлээсэн үүргээ үнэмчээр биелүүлж, эх орнодоо төлөө чин шударгаар зүтгэж, шаардлага гарвал амьдрал үд хайрлахаа батлан тангараглая. Би тангаргаасаа нийцлээс төрийн хуулийн дээрлэл хүлээнэ» гэж тангараг өргөнө.

3. Хорих байгууллагын ажилтан цэргийн цол, дотоодын цэргийн дүрэмт хувцастай байна. Хорих байгууллагын ажилтныг томилгох, чөлөөлөх, тэдгээрт цол олгох асуудлыг Удирдах газрын дарга эрх хэмжээнийхээ хүрээнд шийдвэрлэнэ.

4. Хорих байгууллагын ажилтны сахилгын дүрмийг Засгийн газар батална.

5. Хорих байгууллагын ажилтан сахилгын дүрэм зөрчсөн тохиолдолд түүнд дараахь шийтгэл ногдуулна:

1) сануулах;

2) полны мөнгийг 3 сар хүртэл хугацаагаар хасгах;

3) сарын үндсэн цалинг 3 сар хүртэл хугацаагаар 20 хүртэл хувиар бууруулах;

- 4) цол бууруулах буюу хасах;
- 5) ажлаас халах.

17 дугаар зүйл. Хорих байгууллагын ажилтны эрх зүйн баталгаа

1. Хорих байгууллагын ажилтан, түүний гэр бүлийн гишүүдийг гүйгэж доромжилсон, заналхийлсэн, мөрдөн мөшгөсөн этгээдэд хууль тогтоомжид заасан харууцлага хүлээлгэнэ.

2. Хорих байгууллагын ажилтан дор дурдсан эрх эдэлнэ:

1) оргосон хоригдлыг эрэн сурвалжлах ажил гүйцэтгэх үедээ бүх төрлийн тээврийн хэрэгслээр дараалал харгалзахгүй үйлчлүүлэх;

2) 24 цагийн жижүүрийн үүрэг гүйцэтгэж байгаа офицер, ахлагч нэр байгууллагын зардлаар хооллох;

3) албан үүргээ гүйцэтгэж байгаад амь эрсэдсэн ажилтны гэр бүлд сарын үндсэн дундаж цалингаар тооцож 5 жилийн цалинтай тэнцэх хэмжээний нэг удаагийн буцалтгүй тэтгэмж олгоно;

4) шилжин томелогдох үед нь гэр бүлийн гишүүд болон ачаа, тээшний хамт байгууллагын тээврийн хэрэгслээр хүргэх буюу гарах зардлыг автомашин, төмөр замын тухайн үед мөрдөж байгаа үнэлгээгээр тооцож олгоно;

5) хорих байгууллагын ажилтан орон тоо, зохион байгуулалтын өөрчлөлт, эрүүл мэндийн улмаас үүрэгт ажлаас чөлөөлөгдсөн, түүнчлэн насны тэтгэнэрт гарахад орон сууц барих, худалдаж авах, туслах аж ахуй эрхлэхэд нь Засгийн газраас тогтоосон журмын дагуу тусламж, хөнгөлөлт үзүүлдэг;

6) албан үүргээ гүйцэтгэж байх үедээ нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорчсон зардлыг тогтоосон журмын дагуу байгууллагаас нь нөхөн олгоно;

7) офицер, ахлагч ээлжийн амралтаараа өөрийн буюу эхнэр (нөхөр)-ийн төрсөн нутагт очих, ирэх замын зардлыг 2 жилд нэг удаа автомашин, төмөр замын тухайн үед мөрдөж байгаа үнэлгээгээр тооцож олгоно;

8) хорих байгууллагад ажилласан хугацааг тооцоход гяндан, хугацаагүй хорих тусгай салбар, чанга, онцгой дэглэмтэй хорих анги, сүрьеэг эмчлэх тасгийн ажилтны 1 жил ажилласан хугацааг 1 жил 3 сард, насанд хүрэгчдийн жирийн дэглэмтэй хорих анги, насанд хүрээгүйчүүдийн хорих анги, дамжин өнгөрүүлэх анги, эмнэлгийн ажилтны 1 жил ажилласан хугацааг 1 жил 2 сард тус тус тооцно.

9) гяндав, хугацаагүй хорих тусгай салбар, чанга, өнцгой дэглэмтэй хорих анги, сүрьеэг эмчлэх тасалт ажилласан 4 жил тутамд 5, насанд хүрэгчдийн жирийн дэглэмтэй болон насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ангид ажилласан 8 жил тутамд ажлын 7 өдрийн нэмэгдэл амралт олгоно;

10) төв, суурин газраас ааслагдсан хорих ангийн ажилтны эхнэр (нөхөр)-ийг ажлын байраар хангах зорилгоор хорих ангиудын үйлдвэрлэлийн ашгаас хөрөнгө төвлөрүүлэн ажлын байрын сан байгуулна. Санд хөрөнгө төвлөрүүлэх, зарцуулах журмыг санхүүгийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага тогтооно.

3. Хорих байгууллагын ажилтны үндсэн цалин дээр нэмж олгох удаан жил, хоригдолтой ажилласны болон тусгай албаны нэмэгдлийг Засгийн газар тогтооно.

ХОЕРДУГААР ХЭСЭГ

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ

Хоригдол, хорих ял эдлүүлэх нөхцөл, журам

18 дугаар зүйл. Хоригдлыг хүргэх

Шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоол хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс хойш 10 хоногийн дотор үйлдсэн гэмт хэргийн болон хувийн байдлыг харгалзан Удирдах газраас хуваарилсны дагуу хоригдлыг ял эдлэх хорих анги, хугацаагүй хорих тусгай салбарт хүргэхийг цагдаагийн байгууллага хариуцан гүйцэтгэнэ.

19 дүгээр зүйл. Хоригдлыг тусад нь ял эдлүүлэх

1. Насанд хүрээгүй болон эмэгтэй, эрэгтэй хоригдлыг тус тусад нь ял эдлүүлнэ.

2. Ил хэлбэрийн сүрьеэ өвчтэй, дархлааны бодмол хэмсг долоор халдварласан, өвчилсөн хоригдлыг бусад хоригдлоос тусгаарлан ял эдлүүлнэ.

20 дугаар зүйл. Хоригдлыг эрх, үүрэг

1. Хоригдол дараахь эрх эдэлнэ:

1) тогтоосон хэмжээний илчлэгтэй хоол, түүшлэн хувиас, байраар хангагдах, эмнэлгийн тусламж авах;

2) энэ хуульд заасны дагуу ойрын садан болон бусад зүйтэй гүр, ойрын садантайгаа удаан хугацаагаар уулзах,

захидлаар харилцах, эргэлт, илгээмж авах, өөрийн нэр дээр мөнгөн гуйвуулга авах, явуулах;

3) сонин, сэтгүүд захиалах, хорих байгууллага дахь номын санг шинэлэх;

4) өөрт хэлбөгдох асуудлаар аль ч байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдол гаргах;

5) өмгөөллийн болон хууль зүйн туслалцал авах;

6) хэлбөгдох зардлаа өөрөө хариунаж шинэжлэх ухаан, утга мөхөөл, урлагийн бүтээл туурвих.

2. Хоригдол дараах үүрэг хүлээнэ:

1) хууль тогтоомж, хорих байгууллагад мөрдөх журмыг чанд сахих, хорих байгууллагын ажилтнаас тавьсан хууль ёсны шаардлагыг биелүүлэх;

2) хорих байгууллагын эрх бүхний албан тушаалтнаас даалгасан ажлыг заавал гүйцэтгэх, хөдөлмөр хамгаалал, явуулгүй ажиллагааны журмыг чанд сахих;

3) тогтоосон журмын дэгуу зохиож байгаа хөдөлмөрийн дадлага олгох болон ерөнхий боловсролын сургалтад биеэ дийчлэн суралцаж, соёл, хүмүүжлийн ажилд идэвхтэй оролцох;

4) эрүүл мэндээ хамгаалах, эмчийн зөвлөлгөө шаардлагыг биелүүлэх, санаатайгаар өвчилсөн буюу эрүүл мэнд, бие эрхтэслээ санаатайгаар гэмтэл учруулж эмчлүүлсэн бол хэлбөгдох зардлыг төлөх.

3. Гадаадын иргэн хоригдол энэ зүйлд залсан эрх эдэлж, үүрэг хүлээх бөгөөд хорих байгууллагаар уламжлан өөрийн орны консулын газар буюу түүний үүргийг гүйцэтгэгчтэй харилцана.

21 дүгээр зүйл. Хоригдол бусадтай уулзах, харилцах.

1. Хоригдол зохих хяналт, хамгаалалтын дор ойрын садан (эхнэр, нөхөр, хүүхэд, төрсөн болон хадам эцэг, эх, төрсөн эх, эгч, дүү, өвөг эцэг, эмэг эх, нэг ам бүлд хамт амьдардаг ич, ээж), бусад хүнтэй түр, ойрын салантайгаа удаан хугацаны уулзалт хийж болно.

2. Түр хугацаны уулзалтын үргэжлэх хугацаа 3 цагаас дээшгүй, удаан хугацаны уулзалтын үргэжлэх хугацаа 72 цагаас дээшгүй байх бөгөөд хэлбөгдох зардлыг хорих байгууллага хариунахгүй. Хоригдолтой удаан хугацаагаар уулзах хүн түүний ойрын садан мөн болохыг нотолсон хууль ёсны бичиг баримт, эсхүл харьяалах сум, дүүргийн засаг даргын тодорхойлолттой байна.

3. Хорих байгууллагын болон хоригдлын аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор хорих байгууллагын эрх бүхий албан тушаалтан хоригдлын захидлыг задлан үзэж, түүнд ирсэн эргэлт, илгээмжид үзлэг хийнэ.

22 дугаар зүйл. Хорих ял эдлүүлэх дэглэм

1. Хоригдол ял эдлэх ангийн төрөл, дэглэмийг шүүх тогтооно.

2. Насанд хүрээгүй болон эмэгтэй хоригдлын ялыг жирийн, чанга, насанд хүрсэн эрэгтэй хоригдлын ялыг жирийн, чанга, онцгой дэглэмтэй хорих ангид тус тус эдлүүлнэ.

3. Гинданд ял эдлэхээр шийтгүүлсэн хоригдлын ялыг жирийн, чанга дэглэмтэй гинданд эдлүүлнэ.

23 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй хоригдол

1. Насанд хүрээгүй хоригдлын ялыг зөвхөн насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ангид эдлүүлнэ.

2. Насанд хүрээгүй хоригдлыг ердийн нийтийн байранд байлгана.

3. Насанд хүрээгүй хоригдлыг хөдөлмөрийн дадлага олгох зорилгоор хууль тогтоомжид заасан хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр ажиллуулж болно.

4. Насанд хүрээгүй хоригдлыг 18 нас хүрмэгц үлдсэн ялыг нь насанд хүрэгчдийн хорих ангид эдлүүлэхээр шилжүүлнэ. Хоригдлын ялын хугацаа, хувийн байдлыг харгалзан хорих ангийн даргын шийдвэрээр түүнийг насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ангид 2 жил хүртэл хугацаагаар үргэжлүүлэн ял эдлүүлж болно. Хоригдлыг насанд хүрмэгц насанд хүрэгчдийн хорих ангид шилжүүлэх асуудлыг хорих ангийн даргын тодорхойлсноор шүүх шийдвэрлэнэ.

5. Насанд хүрээгүй хоригдол жирийн дэглэмтэй хорих ангид ял эдэлж байгаа бол эргэлт, илгээмж авах, түр уулзалт хийх тоог хязгаарлахгүй бөгөөд 1 жилд найман удаа удаан хугацааны уулзалт хийж болно.

6. Насанд хүрээгүй хоригдол чанга дэглэмтэй хорих ангид ял эдэлж байгаа бол 1 сард нэг удаа түр, 2 сард нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 1 сард нэг удаа эргэлт, илгээмж авч болно.

24 дүгээр зүйл. Эмэгтэй хоригдол

1. Эмэгтэй хоригдлын ялыг зөвхөн эмэгтэйчүүдийн хорих ангид эдлүүлнэ.

2. Эмэгтэй хоригдлыг ердийн нийтийн байранд байлгана.

3. Жирэмсэн болон насанд хүрээгүй эмэгтэй хоригдлыг тусад нь байлгана.

4. Эмэгтэй хоригдол жирийн дэглэмтэй хорих ангид ял эдэлж байгаа бол 1 сард нэг удаа түр, 1 жилд найман удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 1 сард нэг удаа эргэлт, илгээмж авч болно.

5. Эмэгтэй хоригдол чанга дэглэмтэй хорих ангид ял эдэлж байгаа бол 1 сард нэг удаа түр, 2 сард нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 1 сард нэг удаа эргэлт, илгээмж авч болно.

25 дугаар зүйл. Эрэгтэй хоригдол

1. Хугацаагүй хорих тусгай салбар, гяндантаас бусад хорих ангид эрэгтэй хоригдлыг дэглэм харгалзахгүйгээр нийтлэн байранд байлгана.

2. Эрэгтэй хоригдол жирийн дэглэмтэй хорих ангид ял эдэлж байгаа бол 2 сард нэг удаа түр, 1 жилд дөрвөн удаа удаан хугацааны уулзалт хийж болох бөгөөд 3 сард нэг удаа эргэлт, илгээмж авч болно.

3. Эрэгтэй хоригдол чанга дэглэмтэй хорих ангид ял эдэлж байгаа бол 3 сард нэг удаа түр, 4 сард нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 3 сард нэг удаа эргэлт, илгээмж авч болно.

4. Эрэгтэй хоригдол онцгой дэглэмтэй хорих ангид ял эдэлж байгаа бол 1 жилд хоёр удаа түр, нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 1 жилд хоёр удаа эргэлт, илгээмж авч 1 сард нэг удаа захидал явуулж болох бөгөөд яланхиа тал хувийг эжлсний дараа 1 жилд хоёр удаа эргэлт, илгээмж нэмж авч болно.

26 дугаар зүйл. Гяндангийн хоригдол

1. Гяндангийн хоригдлыг ганцаарчилсан тасалгаанд хорино Шаардлагатай гэж үзвэл хорих ангийн дэрга прокурортой зөвшилцөж гяндангийн хоригдлыг нийтлэн тасалгаанд хорьж болно.

2. Гяндангийн хоригдлыг тусгай төхөөрөмжлөгдсөн газар, зохи: хяналт хамгаалалтын дор нэг өдөрт нэг цагаас доошгүй хугацаатай гадаалуулна. Гяндангийн хоригдол гадаалж байхдаа тогтоосон журам зөрчөл гадаалахыг даруй зогсоово.

3. Жирийн дэглэмтэй гяндангийн хоригдол 1 жилд хоёр удаа түр уулзалт хийж, 1 сард нэг удаа захидал явуулж болно.

4. Чанга дэглэмтэй гяндангийн хоригдол 1 жилд нэг удаа түр хугацааны уулзаат хийж, 2 сард нэг удаа захидал явуулж болно.

27 дугаар зүйл. Хугацаагүй хорих тусгай салбарын хоригдол

1. Хугацаагүй хорих ял шийтгүүлсэн хоригдлын ялыг долоодын нэргийн хамгаалалттай тусгай салбарт ганцаарчилсан тасалгаанд эдлүүлнэ.

2. Хугацаагүй хорих ял шийтгүүлсэн хоригдлыг хугацаагүй хорих тусгай салбарт нь эхний 5 жилийг чанга дэглэмтэй гяндангийн, үлдэх хугацааг онцгой дэглэмтэй хорих ангийн нөхцлөөр ганцаарчилсан тасалгаанд ял эдлүүлнэ.

3. Хугацаагүй хорих тусгай салбарын хоригдол захидал, илгээмж явуулах, хүлээн авах, ойрын садан, бусад хүнтэй уулзахдаа гяндан болон онцгой дэглэмтэй хорих ангийн хоригдлын ижил эрх эдээнэ.

28 дугаар зүйл. Хоригдолд чөлөө олгох

1. Жирийн дэглэмтэй хорих ангийн хоригдолд дор дурдсан онцгой нөхцөл байдалд орон нутгийн эмнэлгийн байгууллагын магадлагаа, сум, дүүргийн Засаг даргын албан ёсны тодорхойлолтыг үндэслэн зам хоногийг оролцуулахгүйгээр 7 хүртэл хоногийн чөлөө олгож болно:

1) энэ хуулийн 21 дүгээр зүйлд заасан ойрын садангийн хүн нас барсан;

2) байгалийн гамшиг, гэнэтийн бусад аюул тохволдооны улмаас ар гэрт нь үлэмж хор, хохирол учирсан.

2. Чөлөөг хоригдлын хувийн байдлыг харгалзан Удирдах газрын даргын зөвшөөрлийн үндсэн дээр хорих ангийн дарга олгоно.

29 дүгээр зүйл. Хоригдолд үзүүлэх сайшаал, урамшил

1. Хорих ангийн дэг журмыг чанд сахиж, хөдөлмөрийн үүргээ амжилттай биелүүлж байгаа хоригдлыг хорих ангийн даргын шийдвэрээр дараахь хэлбэрээр сайшааж, урамшуулна:

1) баяр хүргэх, сайшаалын үнэмлэх олгох;

2) хөдөлмөрийн нөхцлийг өөрчлөх;

3) урьд ногдуулсан сахилагын шийтгэлийг хугацаанаас нь өмнө арилгах;

4) ойрын садантайгаа уулзах уулзалтын болон тэднээс авах эргэлт, илгээмжийн тоог нэмэх;

5) энэ хуульд заасны дагуу шагналын хоног олгох;

2. Ялын талаас доошгүйг эдэлсэн, сахилгын зөрчил гаргаж байгаагүй, хөдөлмөрийн үүргээ амжилттай биелүүлж сайншаагдаж байсан хоригдлын ял эдэлж байгаа дэглэмийг бууруулах тухай шүүхэд тодорхойлох. Энэ заалт нь онц ажюултай гэмт хэрэгтэй, снц хүнд гэмт хэрэгт шийтгүүлсэн болон саналтай гэмт хэрэгт удаа дараа хорих ял шийтгүүлж байсан этгээдэд хамаарахгүй.

30 дугаар зүйл. Хоригдолд хүлээлгэх сахилгын шийтгэл

1. Хууль зөрчсөн нь гэмт хэргийн шинжгүй, түүнчлэн ажлаас зайлсхийх зэргээр хорих анги дахь дэг журам зөрчсөн хоригдолд хорих ангийн даргын шийдвэрээр дараахь сахилгын шийтгэл ногдуулна:

- 1) ээлжийн бус ажил хийлгэх;
- 2) хөдөлмөрийн нөхцлийг өөрчлөх;
- 3) сахилгын байранд хорих;
- 4) тухайн улирал, эсхүл жилд олгосон шагналын хоногийг хаусах.

2. Сахилгын байранд насанд хүрсэн эрэгтэйчүүдийг 30 хүртэл хоног, насанд хүрээгүйчүүд болон эмэгтэйчүүдийг 15 хүртэл хоног, онцгой тохнолдолд насанд хүрсэн эрэгтэйчүүдийг 60 хүртэл хоног, насанд хүрээгүйчүүд болон эмэгтэйчүүдийг 30 хүртэл хоног тус тус хорано.

3. Хорих ангийн ажюулгүй байдлыг хангах, хоригдол гэмт хэрэг үйлдэх болон бусдад сөрөг нөлөө үзүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хорих ангийн жижүүрийн шийдвэрээр 72 цаг хүртэл хугацаагаар хоригдлыг тусгаараах тасалгаанд түүр шилжүүлж болно.

4. Сахилгын байр, тусгаарлах тасалгааны нөхцөл, журмыг Улсын Ерөнхий прокурортой зөвшилцөж Удирдах газар тогтолно.

5. Сахилгын байранд хорьсон, тусгаарлах тасалгаанд шилжүүлсэн хоригдлын эрүүд мэндэд эмч хяналт тавина.

6. Жилд хоёроос дээш удаа сахилгын шийтгэл хүлээсэн хоригдол дахин ноцтой зөрчил гаргавал хорих ял эдлүүдэх дэглэмийг чангатгах тухай саналыг хорих ангийн дарга шүүхэд гаргаж болно.

31 дүгээр зүйл. Хоригдлын ахуйн нөхцөл

1. Хоригдлыг эрүүд ахуй, арнуу нэврийн тусгайлан тогтоосон шаардлага хангасан байр, ахуй нөхцөлөөр хангана.

2. Хоригдлыг ор, хөнжил, гудас, нагаан хэрэгдэл болон хүйтэн, дулааны улирлын зориулалттай нэг загварын гадуур

хувцсаар хангана. Хоригдол хувиасаа, дотуур хувцас, дулаан хангааз, цамц, бээлий, өвөл, зуны гутал өмсөхийг зөвшөөрнө.

3. Хоригдлын хоолны илчлэгийн хэмжээг хорих байгууллагын төрөл, хоригдлын ажлын нөхцлийг харгалзан илгамжтай тогтооно.

4. Эмнэлгийн комиссын дүгнэлтийг харгалзан жирэмсэн болон өвчтэй хоригдлыг нөхцлийг нь сайжруулсан байранд байлгаж, хоолны илчлэгийн хэмжээг нэмэгдүүлнэ.

5. Хортой, хүнд нөхцөлд ажаллаж байгаа хоригдолд Монгол Улсын хөдөлмөрийн хууль тогтоомжид заасан тусгай зориулалтын хувцас олгоно.

6. Хорих байрны эрүүл ахуйн шаардлага, хоригдолд олгом хоолны илчлэгийн хэмжээ, хувцасны тоо, эдлэх хугацааг Төрийн захиргааны зохих төв байгууллагаатай зөвшилцөж хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн тогтооно.

7. Хорих ил эдэлж байхдаа нас барсан хоригдлын тухай ар гэрт нь мэдэгдсэнээс хойш 7 хоногийн дотор хариу ирээгүй бол хорих байгууллага өөрийн зардлаар оршуулна.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Хоригдлыг албадан хөдөлмөрлүүлэх

32 дугаар зүйл. Хоригдлын хөдөлмөр

1. Хоригдлын хөдөлмөрийг Монгол Улсын хөдөлмөрийн хууль тогтоомжид заасан хөдөлмөр хэмгээлэл, аюулгүй ажиллагааны журамд нийцүүлэн зохион байгуулна. Хоригдлоор ажил хийлгэхдээ түүний мэргэжил, хөдөлмөрийн чадварыг харгалзана. Зохио мэргэжлийн ажил байхгүй нь тухайн хоригдлыг хөдөлмөрөөс чөлөөлөх үндэслэл болохгүй.

2. Хоригдлыг хорих байгууллагын өөрийн үйлдвэрлэл, хорих байгууллагын хувь нийлүүлсэн болон хамтарсан аж ахуйн нэгж, гэрээний үндсэн дээр урьдчилан хорих байрны аж ахуйн үйлчилгээ, бусад аж ахуйн нэгжид хөдөлмөрлүүтнэ.

3. Улсын нууц, цэрэг стратегийн холбогдолтой зэрэг тусгай дэглэм бүхий онцгой объектод хоригдол ажиллуулахыг хориглоно.

4. Гянданд ил эдэлж байгаа хоригдлыг зөвхөн гяндангийн байранд хөдөлмөрлүүлж болно.

5. Хуульд өөрөөр заагаагүй бол хоригдлыг харуул, хамгаалтантаар хөдөлмөрүүлнэ.

33 дугаар зүйл. Хоригдлын хөдөлмөрийн хөлс

1. Хоригдолд хөдөлмөрийнх нь тоо, чанарт тохирсон хөлс олгоно.

2. Хоригдлын хөдөлмөрийн хөлснөөс тэргүүн ээлжинд энэ хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан зардлыг төлүүлж, үлдэх хэсгийг түүний нэрийн дансанд шилжүүлэх бөгөөд түүнээс шүүхийн гүйцэтгэх хуудсыг үндэслэн иргэн, байгууллагад учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх болон хуульд заасан бусад суутгал хийнэ. Гэхдээ суутгалын хэмжээ нь хоригдлын нэрийн дансанд шилжүүлсэн мөнгөний 50 хувинас илүүгүй байна.

3. Хоригдлын нэрийн дансанд үлдсэн мөнгийг түүнийг суллагдах үед олгоно.

4. Хоригдлын хөдөлмөрийн норм, хөлсний үнэлгээг хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай зөвшилцөж Удирдах газар тогтооно.

34 дүгээр зүйл. Хоригдлын ажил, амралтын цаг

1. Насанд хүрээгүй болон жирийн дэглэмтэй хорих ангийн хоригдлын ажил, амралтын цагийг Монгол Улсын хөдөлмөрийн хууль тогтоомжид нийцүүлэн Удирдах газар тогтооно.

2. Чанга дэглэмтэй хорих ангийн хоригдлын ердийн ажлын өдрийн үргэлжлэх хугацаа 9 цаг байх бөгөөд түүнийг 7 хэлэгт 1 өдөр амраана.

3. Онцгой дэглэмтэй хорих ангийн хоригдлын ердийн ажлын өдрийн үргэлжлэх хугацаа 10 цаг байх бөгөөд түүнийг 7 хэлэгт 1 өдөр амраана.

4. Хоригдлыг амралт, баяр ёслолын өдөр, эсхүл илүү цаг ажилдуулсан бол нэг сарын дотор нөхөж амраана.

35 дугаар зүйл. Хоригдлыг харуул хамгаалалтгүй ажиллуулах

1. Хөнгөн, хүндэтгэр гэмт хэрэгт анх удаа ял шийтгүүлсэн, яланг тал хувийн эдэлсэн хоригдлыг насрал, хувийн байдал, ажлын онцлогийг нь харгалзан хорих ангийн дарга прокурортой зөвшилцөж харуул хамгаалалтгүй ажиллуулах тухай шийдвэр гаргаж болно.

2. Онц аюултай гэмт хэрэгтэн, хорих ял эдэлж байхдаа гэмт хэргэ санаатай үйлдэн, хорих ангиас оргосон буюу

оргохыг завдаж байсан, түүнчлэн согтууруулах ундаа, мансууруулах бодис хэрэглэдэг, эсхүл тийнхүү хэрэглэснээс албадан эмчлүүлж байсан хоригдлыг харуул хамгаалалтгүй ажиллуулахыг хориглоно.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ

Г Хоригдлын дунд зохиох хүмүүжлийн ажил

36 дугаар зүйл. Хүмүүжлийн ажил

1. Хүмүүжлийн ажил нь хоригдлыг үйлдсэн гэмт хэрэгт нь гэмшүүлж, түүний нийгмийн хор аюулыг ойгуулах, хорих ялын зорилгыг хангахад чиглэгдэнэ.

2. Хүмүүжлийн ажлыг хоригдлын үйлдсэн гэмт хэргийн болон хувийн байдал, нас, хүйс, ял эдлүүлэх дэглэмийг харгалзан ялгамжтай явуулна.

37 дугаар зүйл. Хүмүүжлийн ажлын хэлбэр, зохион байгуулалт

1. Хоригдлыг нийгэм, улс төр, эрх зүйн мэдээллээр хангах, хөдөлмөрийн дадлага, мэргэжлийн баримжаа олгох, мэдлэг, боловсролоо дээшлүүлэхэд нь туслалцаа үзүүлэх, ардын уламжлалт зан үйлд сургах болон бусад хэлбэрийн хүмүүжлийн ажил зохион байгуулна.

2. Хоригдлын дунд зохиох хүмүүжлийн ажлыг энэ хуульд нийцүүлэн тогтоосон журмын дагуу зохион байгуулна.

3. Хүмүүжлийн ажилд хорих байгууллагын ажилтнуудаас гадна энэ хуульд заасан бусад байгууллага, иргэнийг оролцуулж болно.

38 дугаар зүйл. Хорих анги дахь сургалт

1. Насанд хүрээгүй хоригдлыг ерөнхий боловсролын сургалтад бүрэн хамруулж, бусад хоригдол бие дааж мэдлэгээ дээшлүүлэхэд хорих байгууллага туслалцаа үзүүлнэ. Боловсролын сургалтыг зөвхөн хорих ангийн байрауд зохион байгуулна.

2. Хорих анги нь өөрийн эрхэлж байгаа үйлдвэрлэлийн чиглэлээр хоригдолд хөдөлмөрийн дадлага олгох сургалт зохион байгуулж болно. Дадлага олгох сургалтад хоригдлыг сайн дурын үндсэн дээр хамруулна.

39 дүгээр зүйл. Хоригдлын сайн дурын байгууллага

1. Хорих ангид тогтоосон дэг журмыг хангахад туулах, хоригдолд хүмүүжлийн нөлөө үзүүлэх, тэднийг хамтын ажиллагааны хэм хэмжээнд сургах зорилгоор хоригдлын сайн дурын байгууллага ажиллуулж болно.

2. Хоригдлын сайн дурын байгууллагын ажиллах журмыг Удирдах газар тогтооно.

40 дүгээр зүйл. Хүмүүжлийн ажилд олон нийтийг оролцуулах

1. Хоригдолд хүмүүжлийн нөлөө үзүүлэх ажилд төрийн байгууллага, албан тушаалтан, шашны болон нийгэм тэтгэгч байгууллага, иргэд, шинжлэх ухаан боловсрол, соёл урлаг, эрүүл мэндийн байгууллага түүнчлэн хоригдлын ойрын саадлагчийн хүнийг оролцуулж болно.

2. Аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэн, хорих байгууллагатай урьдчилан тохиролцсоны үндсэн дээр хүмүүжлийн ажилд өөрсдийн санаачилгаар оролцож болно.

ЗУРГАДУГААР БҮЛЭГ

Хоригдлыг суллах үндэслэл, журам

41 дүгээр зүйл. Хоригдлыг суллах үндэслэл

Хоригдлыг дараахь үндэслэлээр суллана:

1) шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоолоор оногдуулсан ялын хугацаа дууссан;

2) өршөөл, уучлал үзүүлсэн;

3) шүүхээс хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон;

4) ялаас хугацааны өмнө тэнсэн суллах буюу өвчний учир хугацаанаас өмнө ялаас чөлөөлөх, эсхүл хорих ялыг өөр төрлийн хөнгөн ялаар солих тухай шүүхийн шийдвэр гарсан;

5) хуульд заасан бусад үндэслэл.

42 дугаар зүйл. Хоригдлыг суллах журам

1. Хоригдлын ялын хугацаа дууссан бол тухайн өдөр, бусад үндэслэлээр бол уг хоригдлыг суллах тухай шийдвэрийг хүлээн авсан өдөрт багтаан суллана. Хоригдлыг суллах тухай шийдвэр гаргах эрх бүхий байгууллага тухайн шийдвэрийг хорих ангид хүргүүлэх хугацааг харгалзсан байна.

Хоригдол хэргийг тухай шийтгэрийн ажлын цаг дууссаны дараа хувиарлагчийн бэл дараагийн өмчт багтаан суулгана. Хоригдлын ялын хугацаа дуусвал өдөр амралт, баяр ёслолын өдөртэй давхцавал өмнөх өдөр нь суулгана.

2. Суллагдсан хүнд хувийн баримт бичиг, эд зүйл болон суллагдсан тухай албан бичиг олгож хоригдлын хувийн хэрэгт зохих гэмдэглэл хийнэ.

3. Шаардлагатай бол суллагдаж байгаа хүнд тухайн улирлын хувцас, байнга оршин суух газартаа очих уналга, хоолны зардлыг хорих байгууллагаас олгож болно. Уналгын зардлыг автомашин, төмөр замын тухайн үед мөрдөж байгаа үнэлгээгээр тооцож олгоно.

4. Гинданд ил эдэлж байсан буюу гэмт хэрэг санаатай үйлдэж хоёроос дээш удаа хорих ял шийтгүүлж байсан хоригдол суллагдвал энэ тухай цагдаагийн байгууллагад мэдэгдэнэ.

5. Мансууруулах болон хордуулах үйлчилгээтэй бодис байнга хэрэглэдэг, түүнчлэн ил хэлбэрийн сүрьеэ өвчтэй болон дархлааны өлдмөл хөмсдлоор халдварласан буюу өвчилсөн хоригдол суллагдвал энэ тухай эрүүл мэндийн байгууллагад мэдэгдэнэ.

43 дугаар зүйл. Хорих ял эдэлж суллагдсан хүнд олгох тэтгэвэр

1. Хорих ял шийтгүүлэхээс өмнө тэтгэвэр авч байсан хүнд суллагдсаны дараа урьд тогтоосон тэтгэврийг нь үргэлжлүүлэн олгоно.

2. Санаатай гэмт хэрэг үйлдэх үедээ гэмтэл олсон, түүнчлэн санаатайгаар өвчилсөн буюу эрүүл мэнд, бие эрхтэндээ санаатайгаар гэмтэл учруулснаас бусад шалтгаанаар тахир дутуугийн хэрэгт орсон хүнд суллагдсан өдрөөс нь эхлэн зохих тэтгэвэр олгоно.

ДОЛДУГААР БҮЛЭГ

Бусад зүйл

44 дүгээр зүйл. Тусгай хэрэгсэл

1. Хорих байгууллага дараахь тусгай хэрэгсэл ашиглава:
  - 1) гэр, хөл, хурууны гав;
  - 2) хүзэг, ороох цамц;

- 3) резинэн бороохой;
- 4) цахилгаан бороохой;
- 5) нулимс асаруулагч, амьстгал боогдуулагчаар цэнэглэсэн буу;

6) резинэн Са хуванцар сумтай буу.

2. Хорих байгууллагын ажилтан дор дурдсан тохиолдолд тусгай хэрэгсэл ашиглаж болно:

1) хоригдол хорих байгууллагад мөрдөх журмыг биелүүлээгүй, хорих байгууллагын ажилтны хууль ёсны шаардлагыг эсэргүүцсэн, эсхүл биелүүлээгүй;

2) хоригдол хорих байгууллагын ажилтанд хүч хэрэглэн ганхайрсан;

3) хорих ангиас оргосон хоригдлыг баривчлах үед;

4) бусад хоригдлын болон хорих байгууллагын аюулгүй байдалд хохирол учруулж болохоор үймээн гарсан;

5) энэ хуулийн 45 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан нөхцөл байдал бий болсон.

45 дугаар зүйл. Галт зэвсэг

1. Хорих байгууллагын ажилтан албан үүргээ гүйцэтгэж байх үедээ галт зэвсэг биедээ авч явах эрхтэй бөгөөд гэмт үйлдлийг өөр арга хэрэгслээр таслан зогсоох боломжгүй бол дараахь тохиолдолд галт зэвсэг хэрэглэж болно:

1) хоригдлын дайран довтолсон үйлдэл нь бусдын амьнас, эрүүл мэндэд ноцтой хохирол учруулах, нь цэцг байвал;

2) хоригдол оргон зугатсан буюу оргохыг завдсан;

3) зэвсэглэсэн оргодол баривчлах үед;

4) хорих байгууллага, түүний харуул хамгаалаал, ажилтанд гаднаас хүч хэрэглэн довтолсон;

5) хуяглан хүргэж байгаа хоригдлыг суллахаар зэвсэг хэрэглэн, эсхүл бүлэглэн довтолсон;

6) хорих ангид эмх замбараагүй байдал, үймээн гарснаас хүний амьнас, эд хөрөнгөд ноцтой хохирол учрах бодит нөхцөл бий болсон;

7) бусдыг барьцаанд авсан.

2. Боломжтой бүх тохиолдолд галт зэвсэг хэрэглэхийн өмнө урьдчилан сануулна.

3. Энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1, 3 дахь заалтад заасан, түүнчлэн бүлэглэн довтолсон буюу нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал бий болсон үед дотор нь ялгах боломжгүй онцгой тохиолдлоос бусад үед хүүхэд болон, жирэмсэн

бодох нь илэрхий мэдэгдэж байгаа хүний эсрэг тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэхийг хориглоно.

4. Бүх төрлийн тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх журмыг Улсын Ерөнхий прокурортой зөвшилцөж Удирдах газрын дарга батална.

46 дугаар зүйл. Хорих байгууллагын үйл ажиллагаанд туслалцаа үзүүлэх.

Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн Хурал бүрэн эрхийнхээ хүрээнд тухайн нутаг дэвсгэр дэх хорих байгууллагын үйл ажиллагаанд туслалцаа үзүүлнэ.

47 дугаар зүйл. Хууль хүчин төгөлдөр болох

Энэ хуулийг 1994 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАМЫН
дарга

Н. БАГАБАНДИ

1993 оны 12 дугаар
сарын 06-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

1993 оны 12 дугаар
сарын 6-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ХОРИХ БАЙГУУЛЛАГЫН БОЛОН ХОРИХ ЯЛ
ЭДЛҮҮЛЭХ ТУХАЙ МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
ДАГАЖ МӨРДӨХ ЖУРМЫН ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Хугацаагүй хорих тусгай салбарын бэлтгэлийг хангаж дуусах хүртэл хугацаанд цаазаар авах ял нь уучлагдаж, хугацаагүй хорих ялаар солигдсон этгээдийн ялыг чөлөө дэглэмгүй гяндонд ганцаарчлан эдлүүлнэ.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 1994 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Монгол Улсын Их Хурлын
дарга

Н. БАГАБАНДИ

**МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ**

1993 оны 12 дугаар
сарын 6-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ХУУЛИЙН ЗАРИМ БҮЛЭГ, ЗҮЙЛ ХҮЧИНГҮЙ
БОЛСОНД ТООЦОХ ТУХАЙ**

Хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх тухай Монгол Улсын хууль батлагдсантай холбогдуулан 1981 оны 11 дүгээр сарын 16-ны өдрийн «БНМАУ-ын засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хууль»-ийн 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22 дугаар бүлэг, 100, 101, 102, 103 дугаар зүйлийг 1994 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хүчингүй болсонд тооцсугай.

Монгол Улсын Их Хурлын
дарга

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

1993 оны 12 дугаар
саныг 21-ийг өдөр

Улаанбаатар
хот

ЗАХИРГААНЫ ХАРИУЦЛАГЫН ТУХАЙ
ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ
ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Захиргааны хариуцлагын тухай хуульд дор
турдсан агуулгатай дараахь зүйл, заалт нэмсүгэй:

7 дугаар зүйлийн 6 дахь заалт:

«6) хорих ангийн дарга, жинхэнэ гүйцэтгэх ажилтан.»

16 дугаар зүйлийн 6 дахь заалт:

«6) хорих ангийн дарга, жинхэнэ гүйцэтгэх ажилтан энэ
хуулийн 30^д дугаар зүйлд заасан зөрчил.»

25^д дүгээр зүйл:

«25^д дүгээр зүйл. Гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх
хууль тогтоомж, журам зөрчих

Гал түймэртэй тэмцэх байгууллагын эрх бүхий ажилтны
хууль ёсны шаардлагыг үл биелүүлсэн, биелүүлэхээс зайлс-
хийсэн, гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх зориудааттай ба-
рилгын хийц, бүтэц болон орон сууцны агааржуулах төхөө-
рөмжийг дур мэдэн өөрчилсөн, галын автомат дохиолод, гал
унтраах тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслийг санаатайгаар
гэмтээсэн, тоносон, түүнчлэн шатах тослох материал, тэсэрч
дэлбэрэх бодисыг зориудаалтын бус газар хадгалах, ой, хээ-
рийн түймэр тавих зэргээр гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх
хууль тогтоомж, эрх бүхий байгууллагаас тогтоосон журмыг
зөрчсөн нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй б.т
500—25000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулна.

30^д дүгээр зүйл:

«30^д дүгээр зүйл. Прокурорыг үл хүндэтгэх

Бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь прокурорт санаатайгаар саад
учруулсан; түүнчлэн хууль бус шийдвэр гаргуулахаар тулган
шаардсан, заналхийлсэн, шахалт үзүүлсэн нь эрүүгийн ха-
риуцлага хүлээлгэхээргүй б.т 1000—15000 төгрөгөөр торгох,

эсхүл 7—14 хоногийн хугацаагаар баривчлах шийтгэл ногдуулна.»

30² дугаар зүйл:

«30² дугаар зүйл. Цагдаагийн алба хаагчийн хууль ёсны шаардлагыг үл биелүүлэх, заналхийлэх,, цагдаагийн байгууллагад худал мэдээлэл өгөх

1. Цагдаагийн алба хаагч, туслах ажилтны хууль ёсны шаардлагыг зориуд үл биелүүлсэн, биелүүлэхгүй байхыг уриалсан, эсэргүүцсэн, албан үүргээ биелүүлэхэд нь санаатайгаар саад учруулсан, албан үүрэгтэй нь холбогдуулан цагдаагийн алба хаагч, түүний гэр бүлийн гишүүн болон чөлөөнд гарсан цагдаагийн ажилтныг доромжилсон, гүтгэсэн, заналхийлсэн, хүч хэрэглэсэн нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол 1000—15000 төгрөгөөр торгох, эсхүл 7—14 хоногийн хугацаагаар баривчлах шийтгэл ногдуулна.

2. Гэмт хэрэг, үйлдвэрлэлийн осол, гал түймэр гарсан, байгалийн гамшиг, гэнэтийн бусад аюул тохиолдсон, нийтийн эмх замбараагүй байдал үүссэн газарт хүрэлцэн очих, гэмт хэрэгтнийг мөрдөн хөөх, амь нас, эрүүл мэндэд нь ноцтой хохирол учирч болох гэмтэлтэй хүмүүсийг эмнэлэгт, гэмт этгээдийг цагдаагийн байгууллагад хүргэх, гэмт хэрэгтнийг баривчлах, гэмт хэрэг, захиргааны зөрчил гарсан тухай яаралтай мэдээллийг цагдаагийн байгууллагад дамжуулахад тээвэр, холбоо, мэдээллийн хэрэгслээр цагдаагийн эрх бүхий ажилтанд ашиглуулахаас хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр татгалзсан бол 50—3000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулна.

3. Гэмт хэрэг, захиргааны зөрчил, гал түймэр гарсан тухай худал мэдээлэл цагдаагийн байгууллагад санаатайгаар өгсөн нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол уул мэдээллийг шалгахад гарсан шууд зардлыг төлүүлж, 2000—10000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулна.»

30³ дугаар зүйл:

«30³ дугаар зүйл. Хорих байгууллагын ажилтны хууль ёсны шаардлагыг үл биелүүлэх, заналхийлэх

1. Хорих ангийн хамгаалалтын бүс, зурваст тогтоосон журмыг сахиулах талаар хорих байгууллагын эрх бүхий ажилтны тавьсан хууль ёсны шаардлагыг гадны этгээд зориуд үл биелүүлсэн, эсэргүүцсэн бол 50—5000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулна.

2. Оргосон хоригдлыг мөрдөн хөөх, баривчлах үед тээгдээр, холбоо, мэдээллийн хэрэгслээ хорих байгууллагын эрх бүхий ажилтанд ашиглуулахаас хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр татгалзсан бол 50—3000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулна.

3. Албан үүрэгтэй нь холбогдуулан хорих ял эдлүүлэх байгууллагын ажилтан, түүний гэр бүлийн гишүүдийн эсрэг хүч хэрэглэх, амь нас, эрүүд мэнд, эд хөрөнгөд хохирол учруулахаар заналхийдсэн нь эрүүгийн харуцлага хүлээлгэхээргүй бол 1000—15000 төгрөгөөр торгох, эсхүл 7—14 хоногийн хугацаагаар баривчлах шийтгэл ногдуулна».

2 дугаар зүйл. Захиргааны харуцлагын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт «3 цагаас» гэснийг «6 цагаас» гэж өөрчилсүгэй.

3 дугаар зүйл. Захиргааны харуцлагын тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 1 дэх заалтад «24», гэсний дараа «25», «30», гэсний дараа «30¹, 30², 30³,»; 2 дахь заалтад «24», гэсний дараа «25¹, 30², 30³,»; 3 дахь заалтад «25», гэсний дараа «25¹,»; «28», гэсний дараа «30², 30³,»; 5 дахь заалтад «42» гэсний өмнө «25, 25¹, 26», гэж тус тус нэмсүгэй.

4 дүгээр зүйл. Энэ хуулийг 1994 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

Монгол Улсын Их Хурлын
дарга

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

1993 оны 12 дугаар
сарын 16-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТУХАЙ
ХУУЛЬД НЭМЭЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 20 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсгийн 3 дахь заалтад «зээсэгт хүчин» гэсний дараа «улсын хилийн болон» гэж нэмсүгэй.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 1993 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

Монгол Улсын Их Хурлын
дарга

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

1993 оны 12 дугаар
сарын 21-ний өдөр

Улаанбаатар
хот

ГЭРЭЭ СОЕРХОН БАТЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Монгол Улсын Засгийн газар, Олон улсын хөгжлийн ассоциаци хооронд байгуулж 1993 оны 11 дүгээр сарын 4-ний өдөр гарин үзэг зурсан «Хөгжлийн зээлийн Гэрээ (эдний засгийн шилжилтийг дэмжих төсөл)»-г соёрхон баталсугай.

Монгол Улсын Их Хурлын
дагте

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛЫН
ТОГТООЛ

1993 оны 12 дугаар

Дугаар 95

Улаанбаатар

сарын 20-ны өдөр

ХОТ

ХОРИХ БАЙГУУЛЛАГЫН БОЛОН ХОРИХ ЯЛ
ЭДЛҮҮЛЭХ ТУХАЙ МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛИЙГ
ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ЗАРИМ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ
ТУХАЙ

Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. Хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх тухай Монгол Улсын хууль батлагдсантай холбогдуулан дараахь арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхийг Засгийн газарт даалгасугай:

1) дагаж мөрдөж байгаа хууль тогтоомж, Сайд нарын Зөвлөлийн болон Засгийн газрын шийдвэрийг энэ хуульд нийцүүлэх, уг хуульд заасан дүрэм, журмыг 1994 оны I улиралд багтаан баталж, мөрдүүлэх ажлыг зохион байгуулах;

2) хугацаагүй хорих тусгай салбарын бэлтгэлийг хангах, гянданг өргөтгөх ажлыг 1994 онд багтаан дуусгах;

3) төвлөрсөн болон бүсчилсэн хорих ангиудын үйлдвэрлэлийн чиглэл, байршилыг тогтоох, тэдгээрийг ажлын байраар хангах асуудлыг судалж 1994 онд багтаан шийдвэрлэх;

4) хорих ангиудыг ажлын байраар хангаагүйгээс нөхөгдөөгүй зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлж байх.

2. Хорих байгууллагаас үйл ажиллагаагаа явуулах, үйлдвэрлэл эрхлэхэд шаардагдаж байгаа машин техник, тоног төхөөрөмж худалдан авахад зориулж хөнгөлөлттэй зээл олгох асуудлыг жил бүр судлан шийдвэрлэж байхыг Засгийн газар (Н. Жасрай), Монголбанк (Д. Могомжамц)-д даалгасугай.

3. Харьга хорих ангийн үйлдвэрлэлийн чиглэл, байршилыг тогтоож, тэднийг ажлын байраар хангах, хоригдлыг албадан хөдөлмөрлүүлэх нөхцөл бололцоог бүрдүүлэх арга хэмжээг

1994 оны эхний хагаст багтаан дөч хэрэгжүүлэхийг аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нарт даалгасугай.

4. Энэ тогтоолын хэрэгжилтэд хиналт тавьж ажиллахыг Хууль зүйн Байнгын хороонд даалгасугай.

Дарга

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТОГТООЛ

1993 оны 12 дугаар

Дугаар 96

Улаанбаатар

сарын 20-ны өдөр

ХОТ

САНАЛ ХУРААХ КОМИСС БАЙГУУЛАХ ТУХАЙ

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 33 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийг үндэслэн Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

Монгол Улсын Их Хурлын дэд хороодын дарга нарыг сонгох ажлыг зохион байгуулж, дүнг илтгэх үүрэг бүхий санал хураах комиссыг дор дурдсан бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулсугай;

Комиссын дарга С. Гүндэнбал

Комиссын нарийн бичгийн дарга Д. Ватбаатар

Гишүүн Ш. Батбаяр

Б. Гомбо

Д. Данзан.

Дарга

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТОГТООЛ

1993 оны 12 дугаар

сарын 21-ний өдөр

Дугаар 97

Улаанбаатар

хот

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЗАРИМ ДЭД ХОРООНЫ
ДАРГЫГ СОНГОХ ТУХАЙ

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 33 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, санал хураах комиссын 1993 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрийн 2, 3 дугаар тогтоолыг үндэслэн Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хорооны доторхи Хүний эрхийн дэд хорооны даргаар Ганжуурын Ганболд,

Дотоод асуудлын байнгын хорооны доторхи Хээл хянууль авах, албан тушаалаа урвуулан ашиглах явдалтай тэмцэх дэд хорооны даргаар Мэндийн Зэвээ нарыг тус тус сонгогдсонд тооцсугай.

2. Энэ тогтоолыг энэ оны 12 дугаар сарын 22-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

Дарга

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТОГТООЛ

1993 оны 12 дугаар

Дугаар 98

Улаанбаатар

сарны 27-ны өдөр

хот

АЖЛЫН ХЭСЭГ БАЙГУУЛАХ ТУХАЙ

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 55^д дүгээр зүйлийн 1, 2 дахь хэсэг, Монгол Улсын аюулгүй байдлыг хангах тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийг тус тус үндэслэн ТОГТООХ нь:

1. Улсын аюулгүй байдлыг хангах ерөнхий газар, бусад тусгай албадаас Улсын аюулгүй байдлыг хангах тухай хуулийн заалтыг хэрхэн биелүүлж байгавтай болон нууц баримт материалын бүрэн бүтэн байдлын хадгалалт, хамгаалалттай холбоотой асуудлыг хянан шалгах Улсын Их Хурлын ажлын хэсгийг дор дурдсан бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулсугай:

Ажлын хэсгийн ахлагч:

Д. Лүндээжанцан

— Монгол Улсын Их Хурлын Байнгын хорооны дарга

Гишүүд:

Г. Ганболд

— Монгол Улсын Их Хурлын дэд хорооны дарга

М. Зэнээ

— Монгол Улсын Их Хурлын дэд хорооны дарга

Д. Базарсал

— Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн

А. Ганбаатар

— Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн

Ч. Зоригтбаатар

— Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн

Ц. Шаравдорж

— Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн

Ц. Элбэгдорж

— Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн

2. Шаардлагатай гэж үзвэл гүйцэтгэх ажлын баталгаатай нарийн мэргэжлийн хүмүүсийг шалгалтад татан оролцуулах эрхийг ажлын хэсэгт олгосугай.

3. Шалгалтын дүнг 1994 оны 1 дүгээр сарын 12-ны дотор Улсын Их Хурал, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлд танилцуулахыг ажлын хэсэгт үүрэг болгосугай.

4. Энэ тогтоолыг батлагдсан өдрөөс нь хүчин төгөлдөр болсонд тооцсугай.

дарга

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИВЛЭГЧИЙН
ЗАРЛИГ

19993 оны 12 дугаар

сарын 16-ны өдөр

Дугаар 117

Улаанбаатар

хот

ЗАРИМ ХҮНИЙГ ШАГНАХ ТУХАЙ

Монгол-Оросын хамтарсан уул уурхайн баяжуулах «Эрдэнэт» үйлдвэрт үр бүтээлтэй ажиллаж, үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг богино хугацаанд эзэмшиж, үр ашгийг нь дээшлүүлэхэд оруулсан хувь нэмрийг үнэлж дор дурдсан хүмүүсийг одон, медалиар шагнасугай.

ХӨДӨЛМӨРИЙН ГАВЬЯАНЫ УЛААН ТУГИЙН
ОДОНГООР:

Ханнасүрэнгийн Рагчаа	— Монгол-Оросын хамтарсан уул уурхайн баяжуулах «Эрдэнэт» үйлдвэрийн баяжуулах фабрикийн тээврийн машинч

АЛТАН ГАДАС ОДОНГООР

1. Длхабсэвмын Батаа	— Монгол-Оросын хамтарсан уул уурхайн баяжуулах «Эрдэнэт» үйлдвэрийн баяжуулах фабрикийн нунтаглан баяжуулах хэсгийн дарга
2. Базайн Виктор	— мөн үйлдвэрийн Хүдрийн нл уурхайн автогрейдерийн машинч
3. Очирын Зоригт	— мөн үйлдвэрийн засвар механикийн заводын токарчин
4. Рэнцэнгийн Дэлгэр	— мөн үйлдвэрийн Баяжуулах фабрикийн бутлах тээвэрлэх хэсгийн дарга

5. Дулмаагийн Жигмэдпэрэн — мөн үйлдвэрийн Уулын технологийн тээврийн цехийн БелАЗ-ын жолооч

ХӨДӨЛМӨРИЙН ХҮНДЭТ МЕДАЛИАР

1. Халтарын Буянтөгш — мөн үйлдвэрийн технологийн автоматик тооцоолом бодох төвийн засварчин
2. Дуламжамцын Батгөмөр — мөн үйлдвэрийн цахилгаан цехийн реле хамгаалалтын албаны цахилгаанчин
3. Цэдэнгийн Нөржмоо — мөн үйлдвэрийн Орон сууц нийтийн аж ахуйн удирдах газрын нэцэрлэгийн эрхлэгч
4. Дэмбэрэлийн Лхагважав — мөн үйлдвэрийн Банжуулах фабрикийн засварчин
5. Аюушийн Шийтээ — мөн үйлдвэрийн засвар механикийн заводын цахилгаанчин
6. Борлоогийн Сүхбаатар — мөн үйлдвэрийн дулааны станцын ээлжийн дарга
7. Дамдинжавын Дашдорж — мөн үйлдвэрийн хөдөө аж ахуйн цехийн ногоочин
8. Лувсанжамцын Лхагвасүрэн — мөн үйлдвэрийн уулын технологийн тээврийн цехийн эхлэх мастер
9. Бадмайн Сумцэгаан — мөн үйлдвэрийн Банжуулах фабрикийн оосорлогч

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЯЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ

1993 оны 12 дугаар

Дугаар 118

Улаанбаатар

салбар 16-ны өдөр

ХТ

Н. ПҮРЭВСҮРЭН, Ц. РЭНЦЭМБАТ НАРЫГ
ОДОН, МЕДАЛИАР ШАГНАХ ТУХАЙ

Монголын радиод үр бүтээлтэй ажиллаж, чанар сайтай радио нэвтрүүлэг явуулж нийтийн хүртээл болгоход оруулж байгаа хувь нэмрийг нь үнэлж Монголын радиогийн редактор Нинсалын Пүрэвсүрэнг Алтан гадас одонгоор, мөн радиогийн техникч Цэрэндуламын Рэнцэнбатыг Хөдөлмөрийн хүндэт медалиар шагнасугай.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЯЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ

1993 оны 12 дугаар

Дугаар 119

Улаанбаатар

салбар 16-ны өдөр

ХТ

ЗАРИМ ХҮНИЙГ ОДОН, МЕДАЛИАР
ШАГНАХ ТУХАЙ

Эрүүл мэндийн салбарт үр бүтээлтэй ажиллаж, хүн амыг өвчлөхөөс урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх, эм эмнэлгийн бараагаар хангах ажилд оруулж байгаа хувь нэмрийг нь үнэлж дор дурдан хүмүүсийг одон, медалиар шагнасугай.

ХӨДӨЛМӨРИЙН ГАВЬЯАНЫ УЛААН ТУГИЙН ОДОНГООР:

- Царьсүрэнгийн Ням-Осор — Монгол эм импекс нэгдлийн зөвлөх

АЛТАН ГАДАС ОДОНГООР

- Данзангийн Лиза — Булган аймгийн нэгдсэн эмнэлгийн эмийн сангийн эрхлэгч
1. Дамбын Лхамсүрэн — Дархан хотын нэгдсэн эмнэлгийн эх барих, эмэгтэйчүүдийн ерөнхий зөвлөх эмч
2. Үрбаатарын Дөгсом — Хөвсгөл аймгийн Хатгал сумын эмийн сангийн эм найруулагч
3. Шагдарын Чимэд — мөн аймгийн Их-Уул сумын нэгдсэн эмнэлгийн ерөнхий эмч
4. Наизадын Жамбалдорж — Нийслэлийн 4 дүгээр эмийн сангийн эрхлэгч
5. Данзангийн Мангаа — Нийслэлийн Эмийн сангуудыг удирдах конторын мэргэжилтэн
6. Сүхийн Хэлдсүрэн — Анагаах ухааны их сургуулийн эм зүйн тэнхмийн эрхлэгч
8. Шаравын Дугарсүрэн — «Эмийн үйлдвэр» компанийн ажилчин

ХӨДӨЛМӨРИЙН ХҮНДЭТ МЕДАЛИАР

1. Төмөр-Очирын Тогосоо — Дундговь аймгийн Сайнцагаан сумын эмийн сангийн эрхлэгч
2. Гомбосүрэнгийн Нина — Өвөрхангай аймгийн Бүрд сумын эмийн сангийн жор хүлээн авагч
3. Цээндлиийн Сайбуян — Увс аймгийн Эмийн сангуудыг удирдах конторын дарга

4. Цэрэндуламын Түмэн-Аюуш	— Хөвсгөл аймгийн Хатгал су- мын нэгдсэн эмнэлгийн бага эмч
5. Мядагийн Циенханд	— Мөн аймгийн нэгдсэн эм- нэлгийн сувлагч
6. Даваасүрэнгийн Цэвэлмаа	— Дархан хотын нэгдсэн эм- нэлгийн амаржих газрын бага эмч
7. Бадамын Цэрэндэндэв	— Нийслэлийн 41 дүгээр эмийн сангийн зөвлөх
8. Вандандоржийн Алтангэрэл	— Нийслэлийн Цус элбэлт судлалын төвийн лаборант

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЯЛӨГЧИЙН ЗАРЛИГ

1993 оны 12 дугаар

Дугаар 120

Улаанбаатар

сарын 16-ны өдөр

хот

ЗАРИМ ХҮНИЙГ ОДОН, МЕДАЛИАР ШАГНАХ ТУХАЙ

Монгол-Оросын хамтарсан уул уурхайн баяжуулах «Эрдэнэт» үйлдвэрийн хүчин чадлыг богино хугацаанд эзэмших, үр ашгийг нь дээшлүүлэх болон монгол ажилчдыг сургаж дадлагажуулахад идэвх зүтгэл гарган ажиллаж байгааг үнэлж дор дурдсан хүмүүсийг Монгол улсын одон, медалиар шагнасугай.

ХӨДӨЛМӨРИЙН ГАВЬЯАНЫ УЛААН ТУГИЙН ОДОНГООР:

- Александр Федорович Тюрков — ОХУ-ын эдийн засгийн гадаад харилцааны «Зарубежцветмет» нэгдлийн дарга

АЛТАН ГАДАС ОДОНГООР

- Роберт Давидович Арустамов — Монгол-Оросын хамтарсан уул уурхайн бэлжүүлэх «Эрдэнэт» үйлдвэрийн ерөнхий захарлын нэгдүгээр орлогч

НАЯРАМДАЛ МЕДАЛИАР

1. Сагидулла Сулубекович Архаров — Монгол-Оросын хамтарсан уул уурхайн бэлжүүлэх «Эрдэнэт» үйлдвэрийн Бэлжүүлэх фабрикын засварчин
2. Игорь Константинович Клябуков — мөн үйлдвэрийн Бэлжүүлэх фабрикын идэвхтэй механикч
3. Виктор Филиппович Кадомцев — мөн үйлдвэрийн бэлжтгэ засварын цехийн ерөнхий инженер
4. Сейран Левонович Ованян — мөн үйлдвэрийн орон сууцнийг дэвсгэж ахуйн удирдах газрын гагцгуурчин
5. Тасултан Майрамович Дзахов — мөн үйлдвэрийн технологийн автоматик, тооцоолол бодох төвийн орлогч дарга
6. Юрий Николаевич Дюсмекеев — мөн үйлдвэрийн уулын технологийн тээврийн цехийн моторчин
7. Секрат Аврамович Захаров — мөн үйлдвэрийн Хүдрийн ид уурхайн ерөнхий механикч
8. Эдуард Николаевич Федоров — мөн үйлдвэрийн Хүдрийн ид уурхайн ерөнхий инже-

9. Вилли Альбертович Штребель	— мөн үйлдвэрийн технологийн тээврийн цехийн ерөнхий инженер
10. Лев Тимофеевич Шахов	— ОХУ-ын «Зарубежцветмет» нэгдлийн хамтарсан үйлдвэр хариуцсан фирмийн дарга
11. Виктор Николаевич Романов	— мөн фирмийн орлогч дарга
12. Лариса Николаевна Малахова	— мөн фирмийн орлогч дарга

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЯЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ

1993 оны 12 дугаар

Дугаар 121

Улаанбаатар

сарын 10-ны өдөр

хүг

ЛХАМЖАВЫН НАРАНТУЯАД МОНГОЛ УЛСЫН
ХҮНИЙ ГАРЬЯАТ ЭМЧ ЦОЛ ОЛГОХ ТУХАЙ

Хөдөөгийн эмнэлгийн байгууллагад үр бүтээлтэй ажиллаж олон мянган хүүхдийг эх барьж, эх нялхсын эрүүл мэндийг эрхэмлэн замлалж, хүнд нөхцөлд мэс заслын яаралтай тусламжийг мэргэжлийн өндөр түвшинд үзүүлэн олон хүний амь агарч, эмнэлгийн үйлчилгээг шуурхай зохион байгуулахад оруулж байгаа гавьяа зүтгэлийг өндөр үнэлж Булган аймгийн Могод сумын хүний их эмчийн салбарын эрхлэгч их эмч Лхамжавын Нарантуяад Монгол Улсын хүний гавьяат эмч цол олгосугай.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ

1993 оны 12 дугаар
сарын 18-ны өдөр

Дугаар 122

Улаанбаатар
хот

СОСОРБАРАМЫН БҮРГЭДЭД МОНГОЛ
УЛСЫН СОЕЛЫН ГАВЬЯАТ ЗҮТГЭЛТЭН
ЦОЛ ОЛГОХ ТУХАЙ

Монголын радио сонсогчдын талархал хүдээсэн олон зуун нэвтрүүлгийг мэргэжлийн өндөр түвшинд бэлтгэн явуулж ард түмнийхээ аж байдал, эх орныхоо нийгэм, улс төрийн амьдралд гарч байгаа үйл явдал, төрийн бодлогыг олон түмэнд шуурхай хүргэн мэдээлж радиогийн урын санг баяжуулахад оруулж байгаа үлэмж их хувь нэмрийг нь үнэлж Монголын радиогийн найруулагч Сосорбарамын Бүргэдэд Монгол Улсын Соёлын гавьяат зүтгэлтэн цол олгосугай.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

**МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЯЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ**

1993 оны 12 дугаар

Дугаар 123

Улаанбаатар

сарын 13-ны өдөр

ХОТ

**Ү. ЗИНАМЕТРИЙГ «АЛТАН ГАДАС»
ОДОНГООР ШАГНАХ ТУХАЙ**

Монгол ардын биелгээ, магтаал, хөөмий зэрэг язгуур урлагийн баялаг өв уламжлалаас суралцан түүнийг хөгжүүлэх урын сэнг баяжуулах, залуу үед өвлүүлдэж зааж сургах, долоод, гадаадын үзэгч олон түмэнд сурталчлахад оруулж байгаа хувь нэмрийг нь үнэлж Увс аймгийн Тариалан сумын малчин, уран сайханч Үлэмжийн Зинаметрийг «Алтан гадас» одонгоор шагнасугай.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

**МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЯЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ**

1993 оны 12 дугаар

Дугаар 124

Улаанбаатар

сарын 22-ны өдөр

ХОТ

**БАЛЖИНГИЙН НЯМААГ ЭЛЧИН САЙДЫН
ҮҮРЭГТ АЖЛААС ЧӨЛӨӨЛӨХ ТУХАЙ**

Балжингийн Нямааг Монгол Улсаас Лалын Афганистан Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт элчин сайдын үүрэгт ажлаас чөлөөлсүгэй.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЯЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ

1993 оны 12 дугаар
сарын 22-ны өдөр

Дугаар 125

Улаанбаатар
хот

ЛҮДЭВДОРЖИЙН ХАШБАТЫГ ЭЛЧИН САЙДЫН
ҮҮРЭГТ АЖЛААС ЧӨЛӨӨЛӨХ ТУХАЙ

Лүдэвдоржийн Хашбатыг Монгол Улсаас Холбооны Бүгд Найрамдах Югослав Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт элчин сайдын үүрэгт ажлаас чөлөөлсүгэй.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЯЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ

1993 оны 12 дугаар
сарын 22-ны өдөр

Дугаар 126

Улаанбаатар
хот

ОСОРЫН ЭРДЭНЭЭГ ЭЛЧИН САЙДЫН
ҮҮРЭГТ АЖЛААС ЧӨЛӨӨЛӨХ ТУХАЙ

Осорын Эрдэнээг Монгол Улсаас Бүгд Найрамдах Куба Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт элчин сайдын үүрэгт ажлаас чөлөөлсүгэй.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЛЭГЧИЙН
ЗАРЛИГ

1993 оны 12 дугаар
сарын 22-ны өдөр

Дугаар 127

Улаанбаатар
207

ДАШДАВААГИЙН ЧУЛУУНДОРЖИЙГ ЭЛЧИН
САЙДЫН ҮҮРЭГТ АЖЛААС ЧӨЛӨӨЛӨХ ТУХАЙ

Дашдаваагийн Чулуундоржийг Монгол Улсаас Бүгд Найрэмдаах Зөвдөг Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт элчин сайдын үүрэгт ажлаас чөлөөлсүгэй.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЭЛТ

1993 оны 12 дугаар

сарын 22-ны өдөр

Дугаар 04

Улаанбаатар

хот

Цэцийн хуралдааны танхим

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн энэхүү дүгнэлтийг 1993 оны 12 дугаар сарын 22-ны өдрийн 18 цагт зөвлөлдөх тасалгаанд (төрийн ордны 251 дүгээр өрөө) үйлдэн.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн хуралдааныг Цэцийн дарга Г. Соод даргаас, гишүүдэд Г. Намдоо, Л. Баасан (илтгэгч), Ц. Цолмон, Ж. Вямбаа нарын бүрэлдэхүүнтэй, цэцийн нарийн бичгийн дарга Цэндээхүүг оролцуулан хийл. Цэцийн хуралдаанаас олон нэгэлтэл гаргасан иргэн Баяснижавын гомдлыг өнөөдрийн хуралдаанаар хамтатган шийдвэрлэхээр тогтоо.

Хуралдаанд гомдлыг гаргагч иргэн Ө. Сэргэлэн, Н. Бааснижав, Сэргэлэнгийн өмгөөлөгч А. Энхбаг, Монгол Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч Д. Лүндээжанцант, Ц. Товуусүрэн нар ороллоо.

Улаанбаатар хот Сүхбаатар дүүргийн 5 дугаар хорооны иргэн Өлзийхутаг оростой Сэргэлэн Үндсэн хуулийн цэцэд хандаж гаргасан өргөдөлдөө:

1992 оны Улсын Их Хурлын сонгууль нь Чөлөөт ардчилсан сонгууль болж чадсангүй. Үүний учир шалтгааныг Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуулийг баталж гаргах болон уг хуулийг хэрэгжүүлэх ажил гарсан алдаа дутагдалтай холбоо үзэх ёстой. Тус улс нэгдэн орсон «Иргэний ба улс төрийн эрхийн пактын» 25 дугаар зүйл «Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын» 21 дүгээр зүйл бүх нийтэд сонгуулийн тэгш эрх эдлүүлэх, чөлөөтэй, шууд сонгох үндсэн зарчмуудыг зөвшөөрч, Гэтэл олоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Монгол Улсын Их хурлын Сонгуулийн хуульд сонгуулийн тэгш эрхийн зарчим тусгагддаггүй орхигдсон юм.

Сонгуулийн хуульд тэгш эрхийн зарчмыг тусгаж өгөөгүйгээс түүнтэй холбогдсон олон харилцаа зохируудалтгүй үлдэн.

Хуульд хэдэн тойрог байх, нэг тойрогт хэдэн мандат ноогдох зэргийг тусгалгүй «Сонгуулийг олон мандаттай тойргоор зохион байгуулна 8 дугаар зүйл», «Сонгуулийн тойргийн дугаар, нутаг дэвсгэр, төв, ноогдох мандатын тоог Улсын Их Хурал тогтооно. Мөн зүйлийн II хэсэг» гэх мэтээр тодорхой бус заалтуудыг оруулснаар хууль хэрэгжүүлэхэд алдаа гарах ноцхолгийг бүрдүүлсэн... Улсын Их хурлын сонгуулийг зохион байгуулахдаа Улсын Их Хурлын 76 гишүүний мандатыг олон тойрог бүхий мажиратори системийн үндсэн дээр хуваарилан 38 тойрог, тойрог бүрт 2 мандат гэвэл 19 тойрог, тойрог бүрт 4 мандаттай байхээр зохион байгуулж болох байсан. Гэтэл Улсын Бага Хурал сонгуулийн тойргийг зохион байгуулахдаа ердөө л засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн дагуу 26 тойргоор зохион байгуулж 8 тойрогт 2 мандат, 1:2 тойрогт нь 3 мандат, 6 тойрогт нь 4 мандат хуваарилсан нь сонгогчдыг оршин суугаа газар нутгаар нь ялгаварлан үзсэн мэт болсон юм. Жишээ нь Дорноговь аймгийн сонгогч хоёр мандатын төлөө саналаа өгөхөд Улаанбаатар хотын Октябрь дүүргийн сонгогч 4 мандатын төлөө саналаа өгч Дорноговийнхоос нэг дахин илүү эрх эдэлснийг Үндсэн хуулийг үнэхээр зөрчсөн гэхээс өөр юу гэх вэ?

Энэ хуулийн хоёр дахь томоохон зөрчил бол олон мандат бүхий мажиратори системийг сонгон авсан атлаа энэ системийнхээ онцлогийг тусгасан тусгай зарчмуудыг хэрэглээгүй, нэг мандаттай тойрог бүхий мажиратори системийн зарчмыг хольж хутгасан явдал юм. Сонгуулийн хуулийн 33 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт «саналын хуудсанд нэр дэвшигчдийн овог нэрийг нам, эвслээр бүлэглэн нам, эвслээс ирүүлсэн дарааллаар бичиж хэвлэнэ» гэж олон мандаттай мажиратори системийн нэр дэвшүүлэх зарчмыг тусгасан атлаа 35 дугаар зүйлийн 2-т «сонгогч саналын хуудсанд бичигдсэн нэр дэвшигчдийн дотроос өөрийн сонгохыг хүссэн бөгөөд мандатын тоотой тэнцүү тооны нэр дэвшигчдийн овог нэрийн өмнөх дэс дугаарыг дугуйлан тэмдэглэнэ» гэж нэг мандаттай мажиратори системийн санал хураах зарчмыг хэрэглэж овог арга зүйн бүдүүлэг алдаа гаргасан юм.

Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуульд олон мандаттай тойрогт нэг мандаттай тойрог бүхий мажиратори системийн сонгуулийн үр дүнг тодорхойлох зарчмыг (хуулийн 38 дугаар зүйлийн 3) хэрэглэснээр сонгуулийн үр дүнг алдаатай, буруу болгож будлиантуулах шалтгаан болсон бөгөөд нэг тойргоор

хэдэн ч намын нэр дэвшигч гарах, мөн өөр хоорондоо адилгүй янз бүрийн санал авсан хүмүүс гарч болох, тэр ч байтугай нөгөө намын нэр дэвшигчээс харьцангуй бага санал авсан нэр дэвшигч сонгогдож болох зэрэг гажууд нөхцөлүүд бүрдсэнийг 1992 оны Улсын Их Хурлын сонгуулийн үр дагавар харууллаа. 1992 оны Их Хурлын сонгуулийн үр дүнг мажиратори системийн аргар дүгнэн тооцох ямар ч боломж, хууль зүйн үндэслэл байхгүй юм. Сонгуулийн эцсийн үр дүн нь парламентын нийт суудлын тоогоор 71-ийг МАХН, 5-ыг бусад нам, сонгогчдын нийт саналын 56,9 хувийг МАХН, 43,1 хувийг бусад нам авсан гэсэн хоёрдмол утгатай дүн гарч байна. 71,5 гэсэн эхний дүнг Сонгуулийн ерөнхий хороо Улсын Бага Хуралд өргөн мэдүүлж Улсын Их Хурлын гишүүний бүрэн эрхийг олгосон Улсын Бага Хурлын тогтоол гаргасан нь Үндсэн хууль зөрчсөн, хууль бус ажиллагаа болохыг нэгэнт тайлбарласан билээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, 16 дугаар зүйлийн 9 дэх хэсэг, 21 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн заалтуудыг тус тус зөрчсөн Улсын Бага Хурлын тогтоол, Их Хурлын сонгуулийн хуулийн 33 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг, 35 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн заалтуудыг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэц магадлан үзэж хүчингүй болгоно уу? Үндсэн хуулийн цэц Үндсэн хуульдаа захирагдан түүнийг чандлан сахиулах үүргээ нэр төртэй биелүүлнэ гэдэгт итгэж байна гэжээ.

Ө. Сэргэлэн өргөдөлдөө нэмэлт болгон гаргасан тайлбартаа Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 2 дахь заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийг зөрчсөнийг дурджээ.

Улаанбаатар хот Чингэлтэй дүүрэг 7 дугаар хорооны иргэн Нигур овогтой Баасанжаваас Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцэд хандаж гаргасан өргөдөлдөө:

1. 1992 оны сонгуулийн хуульд сонгогчийн тоог мандатад тэгш хуваарилах коммунист аргыг хэрэглэснээс төлөөлөлтийн зарчим алдагдав.

2. Төлөөлөлтийн шалгуур нь депутатын мөрийн хөтөлбөр бөгөөд түүний биелэлтийн шалгуурыг хуульд тусгасангүй.

3. Сонгогчид санал гаргах явдал шахалтаар явагдав. Энэ нь зөвхөн сонгуулийн хуульд заасан зохицуулалттай холбоотой. Сонгогч саналын хуудсанд илүү нэр дэвшүүлэх, дутуу дугуйлахад уг хуудас хүчингүй болно. Иймд сонгогч саналаараа нэр дэвшигчийг сонгохгүйд хүрэн, Иймд Үндсэн хуу-

лийн цэцээс энэ хуулийн талаар зохих дүгнэлт гаргах, эсхүл 1994 оны 6 дугаар сард нийт ард түмний дунд:

1. Улсын Их Хурлын сонгуулийн хууль Монгол Улсын Үндсэн хуультай нийцэж буй эсэх.

2. Зөрчилтэй хуулиар сонгогдсон Улсын Их Хурлын гишүүд Үндсэн хуулиар олгогдсон онцгой бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж байгаа эсэх асуудлаар асуулга зохион байгуулж өгөхийг хүсье гэжээ.

Монгол Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч Д. Лүндээжанцан (Гадаад бодлого, аюулгүй байдлын байнгын хорооны дарга), Ц. Товуусүрэн (Улсын Их Хурлын гишүүн) нараас бичгээр ирүүлсэн тодорхойлолтондоо дараахь тайлбарыг ирүүлжээ. Үүнд:

1. Сонгуулийн тэгш эрхийн зарчмыг хангах талаар

Уг зарчим нь улс төрийн тэгш эрхийн зарчмаар үндсэндээ тодорхойлогдоно. Энэ нь нэг хүн нэг санал гэсэн зарчимд тулгуурлана. Сонгуулийн эрхтэй ямар ч хүн нийгмийн байдлыг, хүйс, шашин шүтлэг, үндэс ээргийг үл харгалзан хуулиар тогтоосон мандатын төлөө нэг л санал өгөх бөгөөд энэ нь бусад сонгогчийн саналтай ижил үнэлгээтэй байна. Энэ талаас нь үзэхэд Улсын Их Хурлын сонгуулийн хууль иргэн бүр улс төрийн тэгш эрхтэй байх тухай Үндсэн хуулийн заалтыг зөрчсөн гэж үзэх үндэстгүй юм. Тухайн тойрогт нэрсийн жагсаалтад бүртгэгдсэн бүх сонгогч тэгш эрх эдэлсэн гэж болно. Нөгөө талаас мандатын тоо ойролцоо учир Улсын хэмжээгээр нийт сонгогчдын тэгш эрхийг хангахад чиглэгдсэн гэж үзэж болно.

Сонгуулийн хуулийг Улсын Бага Хурлаар хэлэлцэх үед энэ асуудлыг онцгой анхаарч үзсэн юм. Сонгуулийн тойргийг тогтоохдоо засаг захиргааны нэгжийг баримтлах ёс дэлхийн олонхи оронд байдаг тул хэрэглэсэн билээ. Харин ойролцоо тооны хүмүүс сонгуулийн нэг мандатад оногдож байхаар дараахь аргачлалыг хийсэн. Тэр үеийн мэдээгээр 18 наснаас дээш насны хүмүүс 1098743 байсан. Үүнийг 76-д хуваахад нэг мандатад ногдох сонгогчийн тоо 14457 болж байв. Тойрог тус бүрийн сонгогчийн тоог энэ дундаж тоонд хуваахад уг тойрогт оногдох мандатын тоо гарч байгаа юм. Гарсан тоог ойролцоолж дээш доош нь орон дэвшүүлэх замаар бүхэл тоо болгосон. Ийнхүү нэг мандатад ногдох сонгогчдын тоо нийт тойрогт ойролцоогоор ижил байхад тойрог,

тойрогт мандатын болон сонгогчдын тоо өөр өөр ч гэсэн нэг саналын хувийн жин бүх тойрогт бас ойролцоогоор ижил байдаг учраас сонгуулийн тэгш эрх огт хангагдаагүй гэж үлэх үндэслэлгүй юм.

2. Саналаа чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийн талаар

Энэхүү эрхийн үндсэн агуулга нь сонгогчдод сонголт хийх боломжтой хувилбаруудыг санал болгож сонгогч тэндээс өөрийн хүсэл зоригоор хэний ч шахалт хавчилтгүйгээр сонголт хийх боломжтой гэж үзсэн юм. Энэ боломжийг:

1. Сонгуульд чөлөөтэй, хэний ч шахалт, хавчилтгүйгээр хүсэл зоригтоо ийцсэн хүний нэрийг дэвшүүлэх.

2. Тэр хүнээ сурталчлах.

3. Өөрөө нэр дэвшигчийн дотроос сонгоё гэсэн хүнээ (намаа) хэний ч албадлага, хавчилтгүйгээр сонгож саналаа өгөх явдалаар хангагддаг.

Харин өдөөгийн мөрдөж байгад сонгуулийн хуулиар:

1. Ухаан мэдрэл эрүүд бус, гэмт хэрэг үйлдсэн нь тогтоогдсоноос бусад ямар ч хүнийг нэр дэвшүүлэх бололцоог олгосон.

2. Сонгуульд бүртгэгдсэн нам, тэдгээрээс нэр дэвшсэн болон бие даасан нэр дэвшигчдээс бусад сонголт хийх өргөн боломжтой.

3. Намууд болон нэр дэвшигчдийн аль нь ч таалагдахгүй Сол саналаа өгөхгүй байх эрхтэй.

4. Тэр бүү хэл сонгуульд оролцох эсэх нь сонгогчийн сайн дурын хэрэг байхаар заасан.

5. Сонгуулийн сурталчилгаа шударга, тэгш байх бололцоог бодолцсон.

6. Сонгогчид санал өгөх үед нь ялвөлдөх, албадах хүчээр үд нийцэх хүний төлөө санал өгүүлэх оролдлогыг хориглосон хэрэг заалт орсон юм. Энэ бүхэн нь сонгогч саналаа чөлөөтэй илэрхийлэх бололцоог бүрэн олгож байгаа юм.

Харин сонгуульд нам нэр дэвшүүлэх, санал хураахаас 24 цагийн өмнө сурталчилгааг зогсоох хэрэг болон бусад хязгаарлалтыг хийж өгсөн нь сонгуулийг илэгцтэй эв явуулж төрөө төвхнүүлэхэд чиглэсэн, бусад аль ч оронд байдаг хязгаарлалтууд юм. Хэдийгээр Үндсэн хуульд намаас нэр дэвшүүлэх тухай заалтад өөр субъектын тухай тодорхой заалт оруулаагүй боловч заавал намын саналыг сонгогчдэд тулгах учиргүй гэдэг баримтлалын үүднээс бие даасан нэр дэвшигч байх боломжийг хуульд тусгасан юм.

Мандатын тоогоор санал өгөх тухай заалт ч чөлөөтэй санал өгөх эрхийг хязгаарлаагүй. Учир нь:

1. Сонгуульд олон намын олон нэр дэвшигч оролцсон нь мандатын тооноос хэд дахин илүү байсан, тэдгээрийн дундаас сонголт хийх бүрэн боломжтой.

2. Аль нэг намаас л нэр дэвшсэн хүний төлөө саналаа өгье гэж бодсон бол уг намд мандатын тоогоор нэр дэвшүүлэх эрх олгосон учраас сонгогчийн энэхүү хүсэл хуулнд төгсөгдсөн. Харин тухайн нэг нам өгсөн боломжийг ашиглаагүй, цөөн нэр дэвшүүлж сонгогчийг хүнд байдалд оруулсан бол энэ нь хуулиас шалтгаалсан хэрэг биш.

3. Сонгогч би заавал намыг харгалзахгүй хэд хэдэн намын сайн хүнийг сонгоё гэж бодсон бол түүнд тийн боломж бас олгогдсон. Намууд сэтгэлд нь тохирох хүний нэр дэвшүүлээгүй бол энэ нь бас хуулиас шалтгаалсан хэрэг биш.

4. Сонгогчид нэг л хүн таалагдаад бусад нь таалагдахгүй байх нөхцөл бий. Тийм үед манайх шиг мандатын тоогоор дугуйлах заалттай хуулиар санал өгч буй хүн өөрийн нэг саналыг сонгох хүндээ өгөөд бусдыг сонгогдохгүй байх, бусад нэр дэвшигчдэд өгдөг.

Энэ бүхнээс үзэхэд сонгогчдод сонголт хийх олон хувилбар олон боломжийг сонгуулийн хуулиар олгож байгаа болно. Санал хураах энэхүү арга нь хамгийн шилдэг нь биш байж болох боловч, түүнийг хэрэглэснээр сонгогчийн саналаа чөлөөтэй илэрхийлэх эрх өөрчлөгдсөн гэж үзэх үндэсгүй юм гэжээ.

Ө. Сэргэлэнгийн гомдлыг үндэслэн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн Л. Баасан 1993 оны 12 дугаар сарын 2-ны өдөр маргаан шийдвэрлэх ажиллагааг үүсгэжээ.

Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн хууль, Улсын Их Хурлын сонгуулийн талаар гарсан Улсын Бага Хурлын тогтоол Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцэж байгаа эсэхийг хянан шалгах болон цэцийн хуралдааны үед шалган тогтоов.

Улсын Их Хурлын Тамгын газрын ажилтан Б. Энэбиш Цэцийн гишүүний тавьсан асуултад харуул болгон бичгээр ирүүлсэн тодорхойлолтодоо:

1. Аливаа ардчилсан сонгууль нь:

I. Сонгуулийн бүх нийтийн зарчим.

II. Шууд сонгох зарчим.

III. Сонгууль чөлөөтэй явуулах зарчим.

IV. Сонгуулийн тэгш эрхийн зарчим гэсэн дөрвөн үндсэн зарчимтай байна.

Тодорхой насанд хүрсэн бүх хүн арьсны өнгө, гарал үүсэл, шашин шүтлэг, хүйс, боловсрол, үзэл бодлоор үл ялгаварлан сонгох сонгогдох эрхтэй байхыг бүх нийтийн зарчим гэх бөгөөд сонгогч ямар нэгэн төлөөлөлгүйгээр оролцож саналаа өгөхийг сонгуулийн шууд зарчим гэх ба тэгш эрхийн зарчмыг дараахь байдлаар тодорхойлоно. Үүнд: сонгогчийн санал бусад сонгогчийнхтой тэнцүү байх, тойрог, хэсэг байгуулахдаа оршин суугчдын харьцаат адил байлгах, төлөөлж буй хүмүүсийн тоо нь тэнцүү байх, өөрөөр хэлбэл Улсын Их Хурлын гишүүдийн ашиг сонирхлыг нь төлөөлж буй хүмүүсийн тоо нь ойролцоо байх, сонгуульд оролцож буй нам, эвсэл, нэр дэвшигчид сонгуулийн компани зэрэгт тэгш, аливаа ялгаваргүй оролцох, сонгогч бүрийн санал өгөх боломж адил хангагдсан байх зэрэг болно.

Сонгогч саналаа өгөхөд нь шахалт, суал тогтвор учруулахгүй байх, сонгогчийг чөлөөтэй сонголт хийхэд нь албадлага хийлгүй байх зэргээр сонгуулийн чөлөөт зарчим хэрэгжинэ.

2. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлд мөн хуулийн 14 дүгээр зүйлд буй «эрх тэгш байх» зарчмыг улам тодотгожээ. Түүнийг хязгаарлаагүй байна.

3. Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуулийн 35 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн заалт, мөн хуулийн 36 дугаар зүйлийн 3 дахь заалтууд нь сонгогчийн чөлөөтэй саналаа илэрхийлэх боломжийг хуулиар албадан боогдуулсан заалт болсон гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл эдгээр заалтууд нь Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн чөлөөтэй гэдэг заалтыг шууд зөрчжээ. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн хуралдаанд намыг оролцуулбал энэ асуудлаар тодорхой тайлбар өгч болно гэжээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн хуралдаанд оролцож Ө. Сэргэлэн тайлбарлахдаа:

Би нэнэд хандаж гаргасан өргөдлийн шаардлагаа дэмжиж байна. Үүнийгээ товчлон танилцуулахад.

1. Монгол Улсын Их Хурлын Сонгуулийн хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 2-т гадаад улсад байгаа иргэний сонгох эрхийг нь хаасан нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн бүх нийтийн гэдэг зарчмыг зөрчсөн байна.

2. Сонгуулийн хуулийн 35 дугаар зүйлийн 2, 36 дугаар зүйлийн 3 дахь заалтууд нь сонгууль чөлөөтэй явагдах тухай Үндсэн хуулийн зарчмыг зөрчсөн байна. Ер нь хуульд буй

заалтаас шалтгаалан сонгогч хүсээгүй нэр дэвшигчийн төлөө санал өгөхөд хүрдэг.

Би Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуулийг боловсронгуй болгох хууль зүйн бодлогын үүднээс асуудал тавьж байна. Улсын Их Хурлын гишүүний бүрэн эрхийг зөвшөөрсөн Улсын Бага Хурлын тогтоол Үндсэн хууль зөрчив гэдгээсээ татгалзалгүй байна. Би асуудлыг улс төржүүлж парламентыг таршана гэдгээр тавнагүй шүү. Манай Улсын Их Хурал бол зөрчилтэй гэсэн ч сонгуулийн хуулиар байгуулагдсан хууль ёсны хууль тогтоох байгууллага мөн гэж тайлбарлав.

Итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч Ц. Товуусүрэнгээс:

Бид тайлбараа бичгээр ирүүлсэн билээ. Сэргэлэн, Баасанжав нар асуудлыг ивж тавьсан бэ гэдгээс бидний хариулт шалтгаална. Та бүхний эцсийн зорилго бол одоо ажиллаж буй парламентыг үгүйсгэхэд чиглэж байна уу? Сонгуулийн хуулиа боловсронгуй болгоход чиглэж байна уу гэдгээс бидний хандлага хамаарна.

Сонгуулийн хуульд бүх сонгогчийг арьс өнгөөр нь ялгаагүй, Жишээ нь зарим оронд 3 хар арьстны санал нэг цагаан арьстны саналтай тэнцэнэ гэх мэт байдгийг ялган тогтоосонгүй. Сонгуулийн ямар систем журам мөрдөх вэ гэдэг нь парламентад суудалтай улс төрийн намууд хоорондоо зөвшилцөн шийдвэрлэх асуудал юм. Энэ бүхэн нь Сонгуулийн хууль Үндсэн хуулийг шууд зөрчив гэх үндэслэлийг үгүйсгэж буй нөхцөл мөн гэв.

Д. Лүндээжанцангаас: Ц. Товуусүрэн тодорхой тайлбарлав. Хэлэлцэн буй асуудлыг тодруулахын тул би түүхэн зарим баримт сөхвөл 1991 оны 10 дугаар сард Улсын Бага Хурлаар Үндсэн хуулийн төслийг хэлэлцэж байх үед гишүүн Очиржав санал гаргаж сонгуулийн тэгш эрхийн зарчмыг байх хэрэггүй гэж санал хураалгаж шийдвэрлэжээ. 1992 оны Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуулиар бол нэг сонгогч нэг л нэр дэвшигчийн төлөө санал өгсөн. Энэ нь дэлхийн практик. Миний хувьд 1992 оны Улсын Их Хурлын сонгуулийн хууль бол Үндсэн хуулийг зөршөөгүй хэмээн үзнэ гэжээ.

Хянавал

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэдийн хуралдаанаар хянан хэлэлцсэн баримтуудад үнэлэлт хийж үзэхэд Улсын Бага Хурлаас 1992 оны 4 дүгээр сарын 4-нд баталсан Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуульд сонгогчдын эрх тэгш байх,

чөлөөтэйгээр сонгох эрхийг алдагдуулан Монгол Улсын Үндсэн хуулийг зөрчин гэх үндэслэл тогтоогдохгүй байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлд сонгуулийн тэгш эрхийн зарчмыг хуульчлан заагаагүйн гадна уг хуулийг хэлэлцэн баталсан Ардын Их хурлын хуралдааныг удаа дараагийн протоколд сонгуулийн тэгш эрхийн зарчмын талаар ямар нэгэн санал гараагүй байна. Мэргэч талуудын гомдолд сонгогчид өөрсдийн сонгохыг хүссэн нэр дэвшигчид нь уг тойргоос сонгох мандаатын тоонд хүрэхгүй тохиолдолд сонгохыг хүсээгүй бусад нэр дэвшигчдийн төлөө хүчээр санал өгүүлж, сонгуулийн чөлөөт зарчмыг алдагдуулав гэсэн нь тодорхой баримтаар нотлогдохгүй байна.

Иргэн Н. Баасанжаваас 1994 онд сонгуулийн хууль Үндсэн хуультай харшилж байгаа эсэх, Улсын Их Хурлын гишүүдийн бүрэн эрх хууль ёсны эсэх талаар ард нийтийн санал асуулга явуулж өгөхийг хүссэн нь Үндсэн хуулийн цэцийн шийдэх эрх хэмжээний асуудал биш.

Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн зарим заалт, 33, 35, 36, 38 дугаар зүйлийн зарим заалтууд боловсонгүй бус байгаа нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 4-т буй Улсын Их Хурлын сонгуулийн журмыг хуулиар тогтооно гэсэн заалтын хүрээнд хуульчлагдсан тул Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хавсралтын хуулийн нэгдүгээр зүйлийн 2-ын 2 дахь заалтаар Улсын Бага Хуралд олгогдсон хууль тогтоох эрх хэмжээнд шийдвэрлэгдсэн байна.

Иймд Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуулийн зарим заалт Үндсэн хуультай харшилдав гэж үзсэн иргэн Ө. Сэргэлэн, Н. Баасанжав нарын хүсэлтийг хангах үндэслэлгүй байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 66 дугаар зүйл, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийг үндэслэн ТОГТООХ нь:

1. Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 2 дахь заалт, 33 дугаар зүйлийн 3, 35 дугаар зүйлийн 2, 36 дугаар зүйлийн 3, 38 дугаар зүйлийн 2 дахь заалтууд Монгол Улсын Үндсэн хуулийг зөрчиж байна гэж үзсэн Ө. Сэргэлэн, Н. Баасанжав нарын өргөдөлд дурдсан гомдлыг хангах үндэслэлгүй гэж үзэн,

2. Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуулийг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн хүрээнд боловсролгүй болгох шаардлага байгааг Үндсэн хуулийн цэц үгүйсгэхгүй байна.

3. Манай дүгнэлтийг хэрхэн шийдвэрлэсэн тухай харнуг түүнийг хүлээн авснаас хойш 15 хоногийн дотор мэдэгдэхийг Улсын Их Хуралд уламжилж байна.

Дарга
Гшшүүд

Г. СОВД
Г. НЯМДОО
А. БААСАН
Ц. ЦОЛМОН
Ж. БЯМБАА

МОНГОЛ УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХИЙН ТОГТООЛ

1993 оны 10 сарын 18-ны өдөр

Улаанбаатар хот

ЭРҮҮГИЙН ХУУЛИЙН 86 ДУГААР ЗҮЙЛИЙН ЗААЛТЫГ ТАЛЛБАРЛАХ ТУХАЙ

Хүний эмь насанд хууль бусаар санаатайгаар халдах нь нийгэмд нэн аюултай, онц хүнд гэмт хэрэг бөгөөд түүнтэй шийдвэртэй тэмцэж, нйм төрлийн гэмт хэрэг үйлдэгчдэд ялыг зөв тохируулан оногдуулах илдал эрүүгийн шүүн таслах ажиллагааны үндсэн зорилтын нэг мөн.

Хууль тогтоогч энэ байлалыг хэргэлзэн Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай Монгол Улсын 1993 оны 6 дугаар сарын 7-ны өдрийн хуулиар бусдыг санаатай алсан гэмт хэргийн тухай Эрүүгийн хуулийн 85, 86 дугаар зүйлийг нэгтгэж хүндрүүлэх зарим нөхцөл байдлыг нэмж оруулав.

Хүнийг санаатай алах гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутай этгээдэд нээгээр авах буюу 25 жил хүртэл хугацаагаар хорих хүнд ял оногдуулж болох тул түүнийг бүртгэх, мөрдөн байцаах, шүүн таслах ажиллагаанд хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч, прокурор, шүүгч бүр онцгой анхааралтай хандаж хуулийн заалтыг ижил мөрдөх ёстой. Гэтэл хуулийн байгууллагууд энэ гэмт хэргийг зөв зүйлчлэх, гэмт этгээдэд тохирсон ял оногдуулахад чухал ач холбогдолтой хэргийн бэлэн хэрэгтний хувийн байдал, хариуцлагыг хөнгөрүүлэх буюу хүндрүүлэх нөхцөл байдал тэдгээрийг нотлох буюу үгүйсгэх баримтыг олж тогтоох, бэхжүүлэх, тэдгээрийг зөв үнэмж дүгнэх талаар хангалтгүй анхаарч байгаагаас мөрдөн байцаах, шүүн таслах ажиллагаа удаширч, хэргийн оролцогчдыг лэхин лэхин дуудах, хэргийг олон лэхин буцаах, түүгчлэн хууль, шүүхийн байгууллагын үйл ажиллагааг хүнд-рүүлэх, нэр хүндэд нь сөрөг нөлөө үзүүлэх явдал гарсаар байна.

Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсантай холбо-дуулан 86 дугаар зүйлийн заалтыг нэг мөр ойлгож, зөв гэр-рэгдэх илдлыг хангах зорилгоор Монгол Улсын Дээд шүү-хээс **ТОГТООХ** нь:

Монгол Улсын эрүүгийн хуулийн 86 дугаар зүйлийн заалтыг дор дурдсанаар тайлбарласугай.

1. Эрүүгийн хуулийн 86 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан хүнийг санаатай алах үйлдэл нь шууд буюу шууд бус санаатай байх бөгөөд гэмт үйлдэл, дохирогчийн үхэл хоёрын хооронд шууд шалтгаант холбоотой, тэгэхдээ Эрүүгийн хуулийн 86 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, 87, 89 дүгээр зүйлд заасан хүндрүүлэх буюу хонхорүүлэх шалтгааныг агуулаагүй байна.

2. Эрүүгийн хуулийн 86 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан хүндрүүлэн үлэх нөхцөл байдлын аль нэг нь байхгүй бол эр, эмийн хэрдлага, хүмүүсийн хоорондын маргаан, зодооноос болж хүнийг санаатай алсан, түүнчлэн Засгийн төлөөдөгч буюу харуул манааны үүрэг гүйцэтгэж байсан хүн хууль буслар зэвсэг хэрэглэсний улмаас хүн алсан, зовж тарчигдсан хүнийг өөрийнх нь хүсэлтээр буюу оролдон алсан, түүнчлэн төрөх үедээ буюу төрсний дараа нярай хүүхдээ энэ зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан хүндрүүлэх шалтгаангүйгээр алсан үйлдлийг 86 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгээр зүйлчилж шийдвэрлэнэ.

3. Эрүүгийн хуулийн 86 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэргийн 90 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан бусдын бие махбодид санаатайгаар хүнд гэмтэл учруулсны улмаас дохирогч нас барах гэмт хэргээс ялзгдах гол шиж нь гэмт эгтээд хүн алах гэсэн шууд буюу шууд бус санаатай байдалт оршино.

4. Эрүүгийн хуулийн 86 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн «а»-д заасан «шунахай» сэдэлтэд мөнгө, эд хөрөнгө болон орон сууц, зээмших, өв залгамжлах эрхийг олж авах, эсхүл өр төлбөр, тэтгэвэрээс чөлөөлөгдөх, бага насны болон өндөр настай, амьтан эмгэгтэй хүнийг тэжээн тэтгэх, зардал гаргахыг зайлсхийх зэрэг ямар нэг материаллаг ашиг олох зорилготой байсан, түүнчлэн хөлс шан харамж авч бусдыг алсан зэргийг ойлгоно.

5. «б»-д заасан «танхай сэдэлтээр» гэдэгт олон нийтийг нэгдэд хүндэтгэхгүйгээр нийгмийн хэв журам хамтын аж байдлын хэв ёсыг ноцтой зөрчиж танхайрах явцдаа буюу эсхүл ямар нэг шалтаг шалтгаангүйгээр бусдыг алсан зэргийг хамааруулна.

6. «в»-д заасан «өс хонзонгийн сэдэлтээр» гэдэгт гэмт хэрэг гарахын өмнөх бусдын гаргасан хууль зүй, ёс суртахуунд

нийцэх ба нийцэхгүй өөрт нь таалагдаагүй ямар нэг үйлдэл, эс үйлдэлтэй холбож түүнээс өшөө авах сэдэлтээр хүнийг алсныг ойлгоно.

7. «г»-д заасан «өөр бу»-дад жигшүүрт зорилгоор» гэдэг нь хүнийг алах гэмт хэргийг үйлдэх болсон нь нэр алдар, албан тушаал хөөцөлдөх, бусдыг үзэх ядах, атаархах, үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, шашин шүтлэг, үзэл бодлоор нь ялгаварлах зэрэг сэдэлтэй байна.

8. «д»-д заасан «албаны болон олон нийтийн журамт үүргээ биелүүлж байгаатай нь холбогдуулан» гэдэг нь гэмт этгээд хэн нэгэн хүнийг түүний эрхэлж байгаа албан тушаалын болон олон нийтийн үүргээ биелүүлж байгаатай нь холбогдуулан алсан байхыг хэлнэ.

Албаны үүрэг гэдэг нь төр, олон нийт, аж ахуйн аль нэг байгууллагад ажилладаг хүнд албаны нь хувьд хүлээлгэсэн үүрэг байх бөгөөд олон нийтийн журамт үүрэг гэдэг нь тодорхой хүнд тусгайлан хүлээлгэсэн олон нийтийн сонгуульт боловч тухайлан хүлээлгэсэн үүргийг хамааруулж ойлгох нь зүйтэй.

Хохирогч хууль бусаар эрх мэдэл буюу албан тушаалын байдлаа урвуулсан, эрх мэдэл буюу албаны бүрэн эрхээ хэтрүүлсэн үед нь түүнд дургүйцэж буюу хохирогчийг албаны буюу олон нийтийн журамт үүргээ биелүүлж байсныг нь мэдээгүй алсан бол энэ зүйлээр зүйлчлэхгүй.

9. «е»-д заасан «онц харгис хэргийгээр» гэдгийг бусдыг алахын өмнө буюу алах явцад санаатайгаар олон тооны шарх, гэмтэл учруулж тарчилгаж зовоох, учруулсан гэмтлийг улмаас ихээхэн зовж зүдэрч үлэх арга буюу тийм үйлчилгээтэй хортой бодис хэрэглэх, түүнчлэн хохирогчийг ойр төрлийн хүмүүсийн нь дэргэд алж тэднийг сэтгэл санаа, ёс суртахууны хувьд хүндээр шаналгасан, хохирогчийн цогцсыг зорнууд тохуурхан доромжилж огтчиж хэсэглэсэн зэрэг үйлдлийн арга, шинж байдлыг үндэслэн тогтооно.

Харин хүн алсан хэргээ нуухын тулд хохирогчийн цогцсыг шатаасан, эрхтэнг салгасан, устгасан явдлыг онц хэргийн арга гэж үзэхгүй.

10. «ж»-д заасан «олон хүний амь биед аюултай аргаар» гэдэгт гэмт этгээд тодорхой хүнийг алах гэсэн санаагаа хэрэгжүүлэхдээ алахаар халдсан хүнээс гадна тэр орчинд байсан олон хүний амь насанд бодитой аюул учруулж болох арга хэрэглэж байгаагаа ойлгож ухамсарласан санаатай үйлдлийг ойлгоно.

11. «э»-д заасан «хохирогчийн жирэмсэн байгааг мэдсээр байж» гэдэгт гэмт этгээд хохирогч болон ургийн амнид зэрэг халдлагаараа нийгэмд нэн аюултай гэмт хэрэг бөгөөд хохирогчийг жирэмсэн гэдгийг баттай мэдсэн байхыг ойлгоно.

«Хохирогчийн биеэ хамгаалж чадахгүй байгааг мэдсээр байж» гэдэг нь хохирогч бага насны буюу өндөр настай эсхүүл өвчин эмгэгийн учир түүнчлэн согтуурсан, мансуурсан, осолд орсон зэргээс биеэ хамгаалж чадахгүй болохыг нь мэдсээр байж алсан байхыг хүснэ.

12. «и»-д заасан «хүнийг санаатай алах гэмт хэргийг давтан үйлдсэн» гэдэгт гэмт этгээд урьд нь хүнийг санаатай алсан буюу алахаар завдсан гэмт хэрэг үйлдэж шүүхээр шийтгүүлсэн буюу шийтгүүлээгүй аль аль нь хамаарах бөгөөд ял шийтгэлгүй болоогүй байгааг ойлгоно.

13. «к»-д заасан «зохион байгуулалттай бүлэг этгээд» гэдэгт хүнийг гэмт хэрэг үйлдэхийн тулд урьдчилан нэгдэж, зохион байгуулагдсан бөгөөд тогтвортой ажилладаг хоёр буюу түүнээс дээш этгээдийг ойлговол зохино. Энд заасан тодорхой шинжүүдгүйгээр үйлдлийнхээ явцад бүлэглэж хүнийг алах гэмт хэргийг хамтран үйлдсэн бол Эрүүгийн хуулийн 16 дугаар зүйлийг журамлан 86 дугаар зүйлийн 1-д зааснаар Эрүүгийн хариулага хүлээлгэнэ.

14. «л»-д заасан «онц аюултай гэмт хэрэгтэн» гэдгийг Эрүүгийн хуулийн 23 дугаар зүйлд зааснаар шүүхийн тогтоолоор онц аюултай гэмт хэрэгтнээр тооцогдсон этгээдийг ойлгох бөгөөд нийхүү тооцогдсоны дараа хүнийг санаатай алсан бол түүний үйлдлийн Эрүүгийн хуулийн 86 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн «л»-д зааснаар зүйлчилнэ.

15. «м»-д заасан «өөр гэмт хэргийг нуун далдах буюу үйлдэхэд хялбар болгохоор» гэдэгт гэмт этгээд өөрийн болон бусад хүмүүсийн үйлдсэн буюу үйлдэхээр бэлтгэж байгаа гэмт хэргийг гэрчлэх буюу мэдээлж магадгүй гэсэн хүнийг, түүнчлэн гэмт хэрэг үйлдэхэд нь саад тогтвор болж болзошгүй хүнийг алах үйлдлийг тус тус хамааруулж ойлгоно.

16. «н»-д заасан «урьдчилан төлөвлөж» гэдэг нь тодорхой хүнийг алахаар зэвсэг, хэрэгсэл олж бэлтгэх, хаана, хэдийд ямар аргаар амь насыг нь хохироож болохыг урьдчилан судалж тооцсоны үндсэн дээр гэмт үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэхийг хэлнэ. Санаатайгаар хүн алсан хэрэг их төлөв ямар нэг хэмжээгээр урьдчилан санаж сэдсэний дагуу үйлдэгддэг тул гэмт этгээдийн хэрэг үйлдэхийн өмнө, үйлдэх

үеийн эвтгэхүйн байдал, хэрэг үйлдсэн арга хэрэглэснээс эхлээд, хэрэг гарсны дараа гэмт этгээд үйлдэлдээ хандсан ххандлага зэргийг нарийвчлан судалж дүгнэж байвал зохинго.

17. «о»-д заасан «нэг амиар хоёр буюу түүнээс олон» хүнийг санаатай алсан гэдэг нь гэмт этгээд хоёр буюу түүнээс олон хүнийг нэг амиар алах гэсэн нэгдмэл санаа зорилгоо нэг цаг үед хэрэгжүүлсэн байхыг хэлнэ. Хэрэв хоёр (ббуюу түүнээс олон хүнийг алах санаагаа хэрэгжүүлэхдээ) хохирогчоос бусад хүмүүсийн амнид аюултай арга хэрэглэсэн байвал 86 дугаар зүйлийн «ж»-ээр давхар зүйлчлэнэ.

18. Хүнийг санаатай алсан гэмт хэргийг зөв зүйлчилэх, гэмт этгээдэд шударга ял оногдуулахад нөлөөлөх ач холбогдол бүхий нөхцөл байдал болох гэм буруугийн хэлбэр, хэр хэмжээ, зорилго, сэдэлт, хэрэг үйлдсэн орон цаг, арга хэрэгсэл, шалтгаант холбоо, хохирогчийн зан төлөв, хэрэг гаргахад хохирогчийн гэм буруу нөлөөлсөн эсэх, хамтран оролцогчдын оролцооны байдал зэргийг шүүх хуралдааны шинэчилсэн байцаалтаар тал бүрээс нь бодитой тогтоож, чухалмхүү түүнд тулгуурлан хэргийг шийдвэрлэж байвал зохинго.

19. Хүнийг санаатай алсан гэмт хэргээс учирсан материалын хохирлыг бүрэн арилгахад онцгой анхаарч гэмт этгээдийн хувийн байдал, хүмүүжлийг түүний ажиллаж амьдарч ирээд нөхцөл байдлаас нь эхлэн бүх орчин ахуйтай нь холбож нарийвчлан шалгаж тогтоох нь мөрдөн байцаах, шүүн таслах байгууллагын гол үүргийн нэг мөн.

20. Энэ тогтоол гарсантай холбогдуулан «Хүний амь бие, эрүүл мэндийн эсрэг гэмт хэргийг таслан шийдвэрлэхэд анхаарах зарим асуудал, иалшид баримтлах чиглэлийн тухай» Дээд шүүхийн Бүгд хурлын 1988 оны 12-р сарын 27-ны өдрийн 33 дугаар тогтоолын нэг, хоёр, гурав дахь заалт, дөрөв дэх заалтын 1—4 дэх хэсгийн заалтуудыг тус тус хүчингүй болгосугай.

Ерөнхий шүүгч

Шүүгч

Д. ДЭМБЭРЭЛЦЭРЭН

Б. ДАНГААСҮРЭН

**МОНГОЛ УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХИЙН
ТОГТООЛ**

1993 оны 12-р сарын 9-ний өдөр

Улаанбаатар хот

Дугаар 49

**ТАТВАРЫН ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ЗАРИМ
АКТЫН ЗҮЙЛ ХЭСЭГ, ЗААЛТЫГ ТАЙЛБАРЛАХ
ТУХАЙ**

Монгол Улсын татварын хууль тогтоомжийн зарим актын зүйл, хэсэг, заалтыг нэг мөр ойлгон, зөв хэрэглэх явдлыг хангах зорилгоор Үндсэн хуулийн 50 дугаар зүйлийн нэг дэх хэсгийн 4-ийг удирдлага болгон Монгол Улсын Дээд Шүүхээс **ТОГТООХ нь:**

НЭГ. Монгол улсын татварын ерөнхий хуулийн зарим зүйл, хэсэг, заалтыг дор дурдсанаар ойлгон хэрэглэхээр тайлбарласугай:

1. Монгол улсын татварын ерөнхий хуулийн 13-р зүйлийн нэг дэх хэсгийн 1,2-д заасан «татвар ногдох орлого, орлогоос бусад татвар ногдох зүйл нуусан» гэдэгт уг орлого, орлогоос бусад татвар ногдох зүйлийг биетээр нуун дарэгдуулах, үндэслэлгүйгээр бусад аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдэд шилжүүдэл, нягтлан бодох бүртгэл, тайлан тэнцэл, татварын тайланд тусгалгүй орхигдуулах, нягтлан бодох бүртгэлд санаатайгаар бичилт буруу хийх эсхүл хууль бус хэлцэл хийж хууран мэхлэх, холбогдох баримт бичгийг гаргаж өгөхгүй байх, түүнчлэн баримт бичгийг татвар төлөхгүйн тулд хуурамчаар үйлдэх зэрэг үйлдэл, эс үйлдэхүй нэгэн адил хамаарна.

2. Энд заасан «татвар ногдох орлого, орлогоос бусад татвар ногдох зүйлийг санаатайгаар бууруулсан» гэдэгт татвар ногдох орлого, орлогоос бусад татвар ногдох зүйлийн тоо, хэмжээ, үнийг нягтлан бодох бүртгэл, тайлан тэнцэл, тайлан мэдээ, татвар тодорхойлох хуудсанд санаатай багасган тусгах, орлогоо багасгаж харуулахын тулд засварлах замаар

хуурамч баримт бичиг үйлдэх, зардлаа хуурамчаар өсгөхх буюу орлогоо зохномлоор багасгах зэрэг үйлдлийг ойлгоно.

3. Мөн хуулийн 13 дугаар зүйлийн нэг дэх хэсгийн 3-д заасан «татвар ногдох зүйлийн тоо, хэмжээг болгоомжгүй-гээр бууруулсан» гэдгийг татвар ногдох зүйлийг нягтаан боддох бүртгэл, тайлан тэнцэл, татварын тайлан мэдээ, татварр тодорхойлох хуудсанд тусгахдаа тооны үйлдэлд алдах зөр-гээр бууруулсан үйлдлийг ойлговол зохино.

4. Хуулийн 13 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн татвар, тор-гууль төлөх хөөн хэлэлцэх хугацааг тухайн төрөлжйн татварынг төлж дууссан байнаа зохих эцсийн өдрийн дараа өдрөөс эхл-лэн хувианы өдрөөр тооцно.

5. Хуулийн 24 дүгээр зүйлийн нэг дэх хэсгийн 7 дахь аалтын «татвар, хүү, торгууль төлөхөөс зайлсхийсэн» гэд-дэгт тухайн татвар төлөгч ногдох татвараа хуульд заасан хуу-гшаанд төлөөгүй, хянгaa буруу тодорхойлсон буюу хянгала өөрчилсөн тухайгаа татварын албанд мэдэгдээгүй, нягтаан бодох бүртгэлийн болон тайлан тэнцэл, татварын тайлаан мэдээ, татвар тодорхойлох хуудсыг удаа дараа гаргаж өгөх-гүй, татварын алба болон байцаагчийн дуудсан үед хүндэт-гэн үзэх шалтгаангүйгээр хүрэлцэн ирээгүй, шүүх тухайн татвар төлөгчийг сураггүй болсонд тооцоогүй байхад хаана оршин суугаа нь мэдэгдэхгүй байх зэргийг хэлэх бөгөөд энд заасан зөрчил гаргасан албан татвар төлөгчид Монгол Ул-сын эвлдиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 44 дүгээр зүйлд заасан хариуцаага хүлээлгэнэ.

6. Мөн зүйлийн 1 дэх хэсгийн 10-ын «г»-д заасан «хуу-чингүй гэрээ хэлцэл» гэдэгт утга агуулгаарна хууль зөрчсөн буюу хуулиас гадуур хийгдсэн, баса насны хүүхэд, сэтгэл мэдрэлийн өвчтэй буюу ухаан солмо учир эрх олох, үүрэг бий болгох надваргүй эгзээдтэй хийсэн хэлцэл, мөн төөрөгд-лөөс, аймган сүрдүүдэх буюу аргагүй гачигдлыг далимдуулан хийсэн хэлцлүүд хамаарна. Энд заасан «хуурамч гэрээ хэл-цэл» нь хууль ёсны үр дүн гаргахын тулд бий зөвхөн дүүр үзүүлэн хийсэн хэлцэл байна.

7. Мөн хэсэгт заасан «хууль бус үйлдэлээр олсон орлого» гэдэгт аж ахуйн нэгжийн тухай, татварын тухай болон бусад хууль тогтоомж зөрчиж олсон орлогыг хамаруулна.

8. Дээрх зүйл, хэсгийн «д»-гийн «саяд учруулсан» гэдэгт татварын албаны байцаагч албан үүргээ гүйцэтгэж байхад

нь шаардлагатай салхүүгийн баримт, нягтаан бодох бүртгэлийн болон тайлан тэмцэл, татварын тайлан мэдээг гаргаж өгөхгүй байх, байр агуулахад нэвтрэн орохыг зөвшөөрөхгүй байх, тохилгого томооног будлиангуулах түүнчлэн үлтэг шалгалт, ажлын зураг авалтыг хийлгэхгүй байх зэрэг санаатай үйлдлээс эс үйлдэхүйг ойлгонол зохино.

Энд заасан «эсэргүүцэл үзүүлсэн» гэдэгт татварын албаны байнгаагчийг албан үүргээ гүйцэтгэхтэй хэлбэгдуулан похил, өшиглөх, гүлхэх зэргээр биеийн хүчний эсхүл биеийн хүчний эсэргүүцэл үзүүлэхээр заналхийх, сэтгэл зүйн эсэргүүцэл үзүүлэх үйлдэл хамаарна.

ХОЕР. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 227 дугаар зүйлийг дор дурдснаар тайлбарласугай

9. Эрүүгийн хуулийн 227 дугаар зүйлд заасан гэмт хэргийн субъект нь зөвхөн албан татвар төлөгч байх бөгөөд түүнд татвар төлөгч-иргэн, түүнчлэн Монгол Улсын нягтаан бодох, бүртгэлийн хуулийн 8 дугаар зүйлийн 2, 3 дахь хэсэгт заасан аж ахуйн нэгж байгууллагын эрх баригч, нягтаан бодогч нар байна.

10. Эрүүгийн хуулийн 227 дугаар зүйлд заасан «албан татвар төлөхөөс сандаатайгаар зайлсхийх» гэмт хэрэг нь Монгол Улсын татварын ерөнхий хуулийн 13 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1, 2-д заасан татвар ногдох орлого, орлогоос бусад татвар ногдох зүйлийг нуусан буюу санаатайгаар бууруулсан түүнчлэн албан татвар төлөхгүй өргөн зайлах үйлдлээр илэрнэ.

Харин татвар ногдох орлого, орлогоос бусад татвар ногдох зүйлийг болгоомжгүй бууруулсан тохиолдолд эрүүгийн харууцлагад татахгүй.

11. Эрүүгийн хуулийн 227 дугаар зүйлийн «албан татвар ногдох их хэмжээний орлого» гэдэгт ногдох татвар нь 100000 буюу түүнээс дээш төгрөгийн хэмжээг ойлгоно. Энэ хэмжээг тухайн татвар төлөгч иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын албан татвар төлбөл зохих нэг төрлийн буюу хэд хэдэн төрлийн татвар ногдох орлого, орлогоос бусад татвар ногдох зүйлийн нийлбэрээр тооцно.

12. Хэрэв албан татвар төлөгч нь 100000 төгрөг хүрэхгүй хэмжээний албан татвар ногдох орлого, орлогоос бусад татвар ногдох зүйлийг нуусан буюу санаатайгаар бууруулсан бол татварын ерөнхий хуулийн 13 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь хэсэгт зааснаар харууцлага хүлээлгэнэ.

13. Эрүүгийн хуулийн 227 дугаар зүйлд татвар ногдох орлого, орлогоос бусад татвар ногдох зүйлийг татварын ерөнхий хуулийн 7 дугаар зүйлд зааснаас тусгайлан авч үзэж «орлого, эд хөрөнгө буюу гүйцэтгэсэн ажил, үзүүдсэн үйлчилгээ»-гээр хязгаарласан бөгөөд харин «Эд хөрөнгө»-д татварын ерөнхий хуулийн 7 дугаар зүйлд заасан «баргалаа» гэсэн ойлголт багтана.

14. Энэ зүйлд заасан «оргон зайлах» гэдэгт энэ тогтоолын хоёр дахь хэсгийн 1-д заасан татвар төлөгч-иргэн, албан тушаалтан албан татвар төлөхөөс зайлсхийх зорилгоор хүүндэгэн үзэх шалтгаангүйгээр байнга оршин суугаа газартаа (хаягтаа) амьдрахгүй байх, албан тушаалын үүргээ биелүүлэхгүй орхих зэргээр тухайн албан татварын тайлан гаргах хугацаа өнгөрч дараагийн тайланг гаргах хугацаа хүртэл татварын алба, байцаагчаас нуугдан явах идэвхтэй үйлдэл байхыг ойлгоно.

Ерөнхий шүүгч

Шүүгч

Д. ДЭМБЭРЭЛЦЭЙРЭН

Д. ТУНГАЛАГ

ХОРИХ БАЙГУУЛААГЫН БОЛОН ХОРИХ ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛИЙН ТУХАЙ

Улсын Их Хурал «Хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх тухай хууль»-ийг шинэ концепцээр баталж гаргалаа. Урьд өмнө хорих ял, түүний зорилго нь хоригдлыг хүмүүжүүлэх, дэвтэн хүмүүжүүлэх гэж үзэж байсан бөгөөд энэхүү зорилго огтлон ч хангагдахгүй байсныг хүн бүхэн мэдэх билээ. Өөрөөр хэлбэл, хорих ял эдлээд хүн хүмүүжих биш харин олон удаа гэмт хэрэг үйлдэж, эвлэрсэн хүмүүсийн уригшаар улам ч хүмүүжилгүй болж, хорих байгууллагаас суллагдсан хүмүүсийн олонхи нь тодорхой хугацааны дараа дахин гэмт хэрэг үйлдэж, хорихын дараачийн шатны ангид «айж дэвшин» мэргэжил дээшлүүлдэг байсан нь нууц биш юм.

Иймд энэхүү хуулийн гол зорилго нь хоригдлыг иийгмээс тусгаарлаж, албадан хөдөлмөрлүүлэх замаар цээрлүүлэх явдал болж өөрчлөгдлөө. Зах зээлийн нөхцөлд хорих ял эдлүүлэх хуулийн зорилго ийм л байдаг байна.

Энэхүү хууль нь хорих байгууллага, хорих ял эдлүүлэх гэсэн 2 үндсэн хэсгээс бүрдэж байгаа бөгөөд энэ нь бас учиртай юм. Хэлэлцүүлгийн явцад зарим гишүүдийн санаалаар хууль «хорих ял эдлүүлэх тухай Монгол Улсын хууль» гэсэн нэртэй болж нэг үзсэн бөгөөд дотор нь хорих байгууллагын тогтолцоо, хорих байгууллага, ажилтны эрх, үүрэг багтаж байсан болно. Хэрэв хууль ийм агуулгатай, хорих ял эдлүүлэх хууль нэртэй гарвал тухайн байгууллага, ажилтны нэр хүндэд хортой, хуулийн нэр, агуулга, зөрчлөдөг байсан юм.

Хууль нь дээр хэлсэнчлэн 2 хэсэг, 7 бүлэг, 47 зүйлээс бүрдэж байна.

Хуулийн 1 хэсэг хорих байгууллагын тогтолцоо, хорих байгууллага, ажилтны эрх үүрэг, хорих байгууллагын ажилтны эрх зүй, эдийн засгийн баталгаа, хорих байгууллагыг санхүүжих зарчмын асуудлыг хамран зохицуулах юм.

Хорих байгууллагын тогтолцоо нь насанд хүрээгүйчүүдийн болон насанд хүрэгчдийн хорих анги, гяндаа, тэдгээртэй адил дэглэм бүхий байгууллага, хорих байгууллагын удирдах газраас бүрдэх болно. Насанд хүрэгчдийн хорих анги

шалтгаангүй ажилд гараагүй хоригдлын шагналын хомо-
гийг хэсэх, шагналын хонотгүй ажилд гарлагүй хугацааг ял
эдэлсэн хугацаанаас нь хасч тооцохоор болжээ.

Ийнхүү хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх түү-
хай хуулийг баталж гаргаснаар нийгмийн харилцаны нэг
чухал салбар эрх зүйн зохицуулалттай боллоо гэж бүрэн
үндэстэй хэлж болно.

Улсын Их Хурлын гишүүн

Г. ГАНБОЛД

ОРЛОГЫГ НЬ ТУХАЙ БҮР ТОДОРХОЙЛОХ БОЛОМЖГҮЙ АЖИЛ ҮЙЛЧИЛГЭЭ ХУВИАРАА ЭРХЛЭГЧ ИРГЭНИЙ ОРЛОГЫН АЛБАН ТАТВАРЫН ХУУЛИЙН ТАЛААР

Орлогыг нь тухай бүр тодорхойлох боломжгүй ажил, үйлчилгээг хувиараа эрхлэгч иргэнд татвар ногдуулах журмыг тогтоох эрхийг Улсын Бага Хурлаас 1990 онд баталсан Албан татварын хуулиар Засгийн газарт олгосны дагуу «Патентийн төлбөрийн хэмжээг тогтоох тухай» Засгийн газрын 1990 оны 11 дүгээр сарын 2-ны өдрийн 136 дугаар тогтоол гарсан юм.

Энэхүү тогтоолд 30 төрлийн ажил, үйлчилгээнээс патентийн төлбөр хурааж байхаар тодорхойлж, орон нутгийн онцлог, ажил, үйлчилгээний эрэлт хэрэгцээг харгалзан патентийн төлбөрийн хэмжээг зарим нэр төрлийн ажил, үйлчилгээнд 30% хүртэл хувиар хорогдуулах буюу нэмэгдүүлэх эрхийг орон нутгийн Ардын Хурлын гүйцэтгэх захиргаандад олгосон байна.

Улсын Их Хурлаас татварын багц хуулийг батлан гаргаж татварын тогтолцоог шинээр бүрдүүлж байгаа билээ. Энэ тогтолцоог бүрдүүлэх явцад баримталж байгаа гол үзэл баримтлал бол нэгдүгээрт, орлого болгонд татвар ногдуулах хоёрдугаарт, татвар давхардахгүй байна, гуравдугаарт, албан татварыг зөвхөн хуулиар ногдуулсны үндсэн дээр авна. Энэ үзэл баримтлалын дагуу «патентийн төлбөр» нэртэйгээр хүн амаас хурааж байсан татварыг даруй хуульчлах шаардлага нэг түрүүнд гарсан билээ.

Хүг амын орлогын албан татварын хуулийн 7 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт «Орлогыг нь тухай бүр тодорхойлох боломжгүй ажил, үйлчилгээ хувиараа эрхлэгч иргэнд татвар ногдуулах журмыг Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал тогтоож байна» гэж залсан. Үүний дагуу Засгийн газраас энэ асуудлыг судлан хуулийн төсөл боловсруулж Улсын Их Хуралд өргөн барьсан юм.

Төслийг боловсруулахдаа өмнө хурааж байсан төлбөрийн хэмжээг хэвээр хадгалж, шинээр бий болж байгаа зарим төрлийн ажил, үйлчилгээнд ногдуулах албан татварын хэмжээг тэмж гусгажээ. Тухайлбал:

Худалдаа хийх үйл ажиллагааг жижиг худалдаа, худалдаа хийх гэж 2 ангилан албан татварыг нь ялгавартай тогтоожны дээр автомашин, трактораар хот дотор болон хот хооронд янда тээвэрлэх, видео хальс төлбөртэй ашиглуулах,

видео кино үзүүлэх, төлбөрт тоглоом тоглуулах зэрэг үйлчилгээгээс олох орлогод албан татвар ногдуулж байх заалтыг төсөлд тусгажээ.

Энэ хуулиар зохицуулах харилцааны онцлог нь дараахь зүйлээр тодорхойлогдох юм. Үүнд, Хүн амын орлогын албан татварын хуулийн дагуу иргэд нь орлого, татвар тодорхойлох хуудаас бөглөж тухайн жилд олсон орлогоо өөрөө тодорхойлож албан татвараа төлж байх шинэ журамд шилжих ёстой билээ. Гэтэл өнөөгийн нөхцөлд зарим төрлийн тухайлбал энэ хуульд заасан ажил, үйлчилгээ эрхэлж олсон орлогоо тухайн иргэн үнэн зөв тодорхойлож байгаа эсэхэд хяналт тавихад хүндрэлтэй байгаа, нөгөө талаас орлого, татвар тодорхойлох хуудсыг үнэн зөв бөглөж сурах бэлтгэлийг хангах асуудал нь нарийн зохион байгуулалт, ур чадвар шаардсан асуудал учраас уг ажлыг шат дараалан хэрэгжүүлэх бололцоо нөхцлийг бүрдүүлэх үүднээс энэ журмыг гаргасан байна. Тэгээд ч энэ хэлбэрээр татвараа төлсөн хүн давхар татвар төлөхгүй болохыг тодотгож хуульд «Албан татвар төлсөн тухай гэрчилгээнд заасан хугацааны ажил, үйлчилгээний орлогыг «орлого, татвар тодорхойлох хуудсаар тооцох жилийн орлогын дүнд оруулахгүй» байхаар заажээ.

Хэрэв тухайн иргэн албан татвар төлсөн тухай гэрчилгээ авалгүйгээр энэ хуульд заасан төрлийн ажил, үйлчилгээ эрхлэх тохиолдолд орлого, татвар тодорхойлох хуудсандаа энэ зэмээр олсон орлогоо үнэн зөв тодорхойлож бичсэн байх шаардлагатай. Хэрэв энэ 2 шаардлагын аль нэгийг биелүүлээгүй тохиолдолд сая тухайн иргэнд татварын хууль тогтоомжийн дагуу хариуцлага хүлээлгэх бүрэн үндэслэлтэй болно.

**МОНГОЛ УЛСЫН АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГЫН
ОРЛОГЫН АЛБАН ТАТВАРЫН ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТАЛААР**

Шалютын ханшийн чөлөөт тогтолцоонд шилжсэний дараа эдийн засагт бүрэлдэн бий болсон нөхцөл байдлыг харгалзан хувийн өмчийн шинээр төрж байгаа үйлдвэрлэл, худалдаа эрхэлдэг аж ахуйн нэгжийг дэмжих зорилгоор аж ахуйн нэгжийн албан татвар ногдох орлогын хэмжээг гурав дахин нэмэгдүүллээ. Энэ нь албан татвар ногдуулах жилийн орлогын суурь хэмжээг өнөөгийн нөхцөлд тогтвортой бус байгаа үүний өсөлт инфляцын түвшинтэй уялдуулан нэмэгдүүлж байгаа асуудал юм.

Монгол Улсын эдийн засаг, нийгмийг 1994 онд хөгжүүлэх үндсэн чиглэл, Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 1994 онд бариметлах чиглэлийн гол үзэл санаа нь юуны түрүүнд үйлдвэрлэлийг дэмжих явдал мөн гэж Улсын Их Хурлаас тодорхойлсон билээ. Энэ бодлогын хүрээнд юуны түрүүнд шинээр төрсөн, төрж байгаа хувийн өмчийн аж ахуйн нэгжүүд хамрагдах болно. Үүний тулд хэрэгжүүлж байгаа алхмуудын нэг бол Аж ахуйн нэгж, байгууллагын албан татварын хуульд оруулах тухай хуулиар хоршоо, хувийн өмч дагнасан бүрэн бус хариуцлагатай компани нь үйлдвэрлэлийн зориулалттай хөрөнгө оруулалт хийвэл тийнхүү оруулсан хөрөнгөтэй нь тэнцэх хэмжээний орлогыг албан татвараас чөлөөлөх тухай заалт оруулсан явдал юм.

Аж ахуйн нэгж, байгууллагын орлогын албан татварын хуулийн 6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2 дахь заалтад «Төр нь өмчдөө ногдох ашиг болон хувьцааны ногдол ашгийг бүрэн буюу хэсэгчлэн төсөвт дайчлах эрхтэй. Энэ хэмжээг Засгийн газраас өргөн мэдүүлснээр тухай бүр Улсын Их Хурал тогтооно» гэжээ. Төр нь өөрийн өмчийг ашиглах, захиран зарцуулах, эзэмших эрхийг Засгийн газраар дамжуулан түүнд итгэл үзүүлэх үндсэн дээр хэрэгжүүлж байгаа билээ.

Төр нь өмчдөө ногдох ашиг болон хувьцааны ногдол ашиг, тухайлбал орлогоос албан татвар төлсний дараа үлдэх цэвэр ашгийг бусад хувь нийлүүлэгч, хувьцаа эзэмшигчдийн нэгэн адна өөртөө буюу шууд төсөвт төвлөрүүлж байх нь зүй

есны юм. Энэ үүднээс хуулийн дээрх заалтад тусгагдсан төр нь өмчдөө ногдох ашгийг бүрнээр төсөвт дайчлах эрхийн хувьд ямарнаа асуудал байхгүй нь ойлгомжтой. Харин хэсэгчлэн төсөвт дайчлах хэмжээ, тухайлбал ямар тохиолдол, нөхцөлд төр өөрт ногдох ашгийн хичнээн хувийг тухайн аж ахуйн нэгжид үлдээх тухай асуудал нь анхаарал татсан асуудалуудын нэг юм. Энэ нь ямар нэгэн байдлаар тухайн аж ахуйн нэгжид төрөөс олгох нуун хэлбэрийн татаас боломгүй байх, бусад хувь нийлүүлэгчдэд завшуулахгүй байх үүднээс хандана гэсэн үг. Өөрөөр хэлбэл төрийн өмч оролцсон эсэхийг харгалзахгүйгээр бүх аж ахуйн нэгжид зах зээлийн хууль үйлчлэх ёстой.

Энэ үүднээс Улсын Их Хурал өөрийн Засгийн газарт тухайн үеийнхээ бодит нөлөөл байдлыг харгалзан дээрх асуудлыг уян хатан шийдвэрлэж байх эрхийг «Төр нь өмчдөө ногдох ашиг болон хувьцааны ногдол ашгийг бүрэн буюу хэсэгчлэн төсөвт дайчлах эрхтэй. Энэ хэмжээг тухай бүр Засгийн газраас тогтооно» гэсэн заалтаараа олгож байна.

ХҮН АМЫН ОРЛОГЫН АЛБАН ТАТВАРЫН ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТАЛААР

Аж ахуйн нэгж, байгууллагын орлогын албан татварын хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн нэгэн адил Хүн амын орлогын албан татварын хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг Улсын Их Хурлаас 1993 оны 11 дүгээр сарын 23-ны өдөр батгашин гаргалаа.

Энэ хуулиар хүн амын албан татвар ногдох орлогын хэмжээг 4 дахин нэмэгдүүлж, татвар төлөгчдийн албан татварын хэмжээг бууруулав. Энэ нь үнийн өсөлт, инфляцийн түвшинтэй уялдуулан өөрчилж байгаатай холбоотойгоос гадна нийгэмийн даатгалын тогтолцоонд шинээр шилжихтэй холбогдуулаж авах арга хэмжээний бэлтгэл үе шатны ажил болох юм. Ийнхүү хүн амын татаар ногдох орлогын хэмжээг нэмэгдүүлснээр үүнэ одоогоор улсын бүртгэлд бүртгэгдээд байгаа 20 гаруй мянган хувцараа аж ахуй эрхлэгчид хамрагдах болно.

ОНЦГОЙ АЛБАН ТАТВАРЫН ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТАЛААР

Улсын Их Хурлаас баталж 1993 оны 2 дугаар сараас эхлэн мөрдөж буй Онцгой албан татварын хуулиар эх орны үйлдвэрийн алтан эдлэлд 40, мөнгөн эдлэлд 10 хувийн онцгой албан татвар ногдуулан уг эдлэлийг үйлдвэрлэгч аж ахуйн нэгжээс төсөвт төлж байхаар тогтоосон билээ.

Алт, мөнгийг тэдгээрийг олборлогч аж ахуйн нэгжээс Улсын эрдэнэсийн санд худалдаж авах, уг сангаас хэрэглэгчдэд худалдах алт, мөнгөний үнийг энэ оны 6 дугаар сараас эхлэн 1,4—2,6 дахин нэмэгдүүлж дэлхийн зах зээлийн үнэд ойртуулан тогтоосноор алт, мөнгөний үйлдвэрлэл эрхлэгч аж ахуйн нэгжүүдийн бүтээгдэхүүний өртөг өсч онцгой албан татвар ногдуулан авахад хүндрэлтэй болов. Үүний зэрэгцээ алт, мөнгө олборлогч аж ахуйн нэгжүүдийн ашигт ажиллагааны түвшин эрс дээшлэв.

Энэ бүх байдлыг харгалзан «Алт» хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг идэвхжүүлэх зорилгоор алт, мөнгөн эдлэлд ногдуулж байсан онцгой албан татварыг хүчингүй болгох шийдвэрийг Улсын Их Хурал гаргаж хуулиар баталлаа.

УИХ-ын Тамгын газрын зөвлөгч

Э. ЭРДЭНЭЧИМЭГ